

* קצורי * באורי * לקוטי * האלשיך הק' פ' ראה ושבת ג' דנחמתא

פִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שְׂכֵמֵיכֶם לְשׁוֹם אֶת שְׁמוֹ
שֵׁם לְשִׁכְנוֹ תִּדְרָשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה:
וְהִבֵּאתֶם שָׁמָּה עֲלֵיתֶם וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת
מַעֲשֵׂי־רֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת יָדְכֶם וְנִדְרֵיכֶם
וְנִדְבָתֵיכֶם וּבִכּוֹרֵת בְּקָרְכֶם וְצֹאנֵכֶם:
וְאֶבְלַתֶּם שֵׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וּשְׁמַחְתֶּם בְּכָל מַשְׁלַח יָדְכֶם אֹתָם
וּבְתֵיכֶם אֲשֶׁר פָּרְכֶּה יְהוָה אֱלֹהֵי:
(פי"ב: ה - ז)

כיוון באומרו ובאת שמה ולא אמר
והלכת שמה!

לומר שני טעמים, על אשר בחר ה'
במקום ההוא בייחוד לכל ישראל ולא
במקום זולתו.

האחד, באומרו המקום אשר יבחר ה'
לשום את שמו שם, כי, על כן ראוי,
שאחרי ה' ילכו אל המקום אשר שמו
שם.

שנית, כי שם שורשי נשמות עם בני
ישראל, כי הוא מכוון אל שער השמים
אשר שם חופפת השכינה שתחת כנפיה
שורשי כל נפשות ישראל.

נמצאו ישראל בלכתם שמה כבאים
ולא כהולכים, כי הלא המה מתקרבים
אל עצמם ואל שורשם, ובאת שמה:

עוד יתכן כיוון ענין אחר ובו ימשכו כל
הכתובים הבאים כאשר יבא ביאורם
בס"ד. והוא, כי הנה ידענו מרבותינו ז"ל,
כי בית המקדש של מטה מכוון כנגד בית
המקדש של מעלה, שנאמר, מכוון
לשבתך - 'מכוון לשבתך' הוא בית
המקדש של מעלה שבזבול, ועל כן,

בהבנות בית המקדש למטה, בהר
המוריה המכוון כנגד של מעלה,
מתייחסים לבונים:

והוא מאמר שלמה בחכמתו באומרו
(ל' כפול), בנה בניתי בית זבול לך, לומר,
שבנה בנין כמו של מטה, ו(בנה) של זבול
אשר לו יתברך.

וכן אמרו ז"ל כי כשהיה הכהן משרת
למטה היה מעלה עליו הקדוש ברוך הוא
כאילו היה משמש בבית המקדש
העליון בעולם העליון.

וכן הנכנס בשל מטה כאילו נכנס בשל
מעלה, כמאמרנו על פסוק נבואה
למשכנותיו. לומר, נבואה כאחד לשני
משכנותיו, שבבואנו לשל מטה יחשב
לנו כבאים בשל מעלה.

וגם הוא מאמרנו על פסוק ירושלים
הבנויה כעיר כו', לומר, כי הנה יש בית
המקדש של מעלה, ובית המקדש של
מטה, וכן ירושלים של מטה, וירושלים
של מעלה, וכאשר הבא אל בית
המקדש של מטה, יחשב כבא אל של
מעלה, כן הבא אל ירושלים של מטה,
הוא כבא אל ירושלים של מעלה.

וזה מאמר הכתוב ירושלים הבנויה כו',
לומר, הנה יש שתי ירושלים, אחת בנויה
ואחת רוחנית מחוברת ומכוונת אל של
מטה.

ואמר הנה, ירושלים הבנויה שהיא של
מטה, עיר שחבורה לה היא הרוחנית
ומכוונת כמחוברת לה, הם כאילו הם
יחדו, כאילו של מעלה, גם היא של מטה
משם, באופן, ששם עלו שבטים, שלא
בלבד עלו שבטים בירושלים של מטה,
כי-אם, גם שם, בעיר שחבורה לה, שהיא
ירושלים של מעלה הנזכר, עלו שבטים.

נמצאו, היו בשני עולמות כאחד, בשל
מעלה ובשל מטה. ואינו מן התימה, כי
הלא הם שבטי י-ה, מתייחסים אל שם
י-ה הכולל שני עולמות כי בי-ה ה' צור

עולמים, אל תקרי צור אלא צר. (תוס'
ברכות נ"א.)

ובזה נבא אל הענין, אמר כי-אם אל
המקום אשר יבחר ה' לשום את שמו
שם, כי גם (אע"פ) שבבית המקדש של
מטה אין שכנו שם בעצם, כי-אם, בשל
מעלה, כמו שאמרו ז"ל, מכוון לשבתך, כי
רק שבתו לא יתייחס אלא בשל מעלה,
אך בשל מטה אינו רק, ששם, שמו
יתברך שם, עם כל זה, אל תחשבו
שבשבתכם בבית המקדש של מטה, אין
לכם חלק בשל מעלה. כי הלא לשכנו
שהוא של מעלה תדרשו, 'איה מקום
שבתו יתברך אשר הוא שוכן?' כי שם
הוא עיקר שכנו.

וגם זה הוא אמת, כי ובאת שמה כי
בשכנו ממש אתה בא. והוא, כמו
שכתבנו, כי איכות של מעלה מתלבש
בשל מטה, באופן, שהבא אל התחתון
הרי הוא כאילו בא אל העליון, כי על כן,
היו 'עומדים צפופים ומשתחווים
רווחים' ולא אמר אדם לחבירו: 'צר לי
המקום כו'.

או שיעור הכתוב מעין האמור, והוא
על דרך מאמרנו על פסוק שמחת
באומרים לי בית ה' נלך. והוא, כי לא היו
אומרים בית המקדש נלך, רק בית ה',
כאילו בבית המקדש של מעלה היו
חפצים ללכת.

ושמחת, כי היה עולה על רוחם, כי
בשל מטה הוא גם כן בית ה' העליון, כי
בצד מה, אמת הוא, כי אין צריך לומר
בבית המקדש, כי-אם, בירושלים עצמה
העומד בה כעומד בירושלים של מעלה.

כי הנה עומדות היו רגלינו בשעריך
ירושלים שהוא בשני שעריך, בשל מטה,
ושל מעלה כאחד, כי איכות העליונה
נשפעת בתחתונה.

ועל דרך זה, הוא בבית המקדש מקל
וחומר.

ועל דרך זה יאמר, הנה בשאלכם על בית המקדש לשכנו תדרשו, כי לא תאמרו: איה בית המקדש? רק 'איה שכנו? אשר לפי האמת אין זה, רק העליון, אך, עם כל זה, בצד מה, הנה כי כן יהיה, כי הלא, ובאת שמה, כי כל כך שפע העליון ישרה למטה, כי הלא לבא שמה, בשכנו העליון תתייחס:

ולא זה בלבד, כי-אם, גם והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם כו', כי שמה בשכנו הנזכר תביאו עולותיכם, כי יחשב לכם כאילו בהביאכם את כל אלה פה, הוא כאילו שמה בבית המקדש של מעלה תביאו אותם:

וכן ואכלתם שם, כי גם מה שתאכלו ומה גם משלמיכם ומעשרותיכם מתכא דרחמנא תאכלו, ויחשב לכם כאוכלים שם בשכנו הנזכר שהוא מתייחס לפני ה' אלהיכם בעצם שהוא בבית המקדש העליון:

וזה תכירו כי כן הוא שיחשב לכם כאכלכם למעלה לפני ה', כי הלא ושמתם בכל משלח ידכם כו'.

והוא, כי הנה ידוע כי ברכת מזון האדם נשפע לו על ידי שולחנו, כי בהיות מאכל שולחנו כרצונו יתברך באופן שיחשב כאילו אכלו משולחנו של מקום, שם יצוה ה' את הברכה כנודע מהשפע הנשפע על שולחנו.

ואם כן, לפי מדרגת מקום מערכת שולחנו, כן יבורך. ואם כן, בהיות כי אכילתך תחשב כאילו היא בבית המקדש של מעלה, יופלג השפע הנשפע בנחת שולחנך עד גדר שושמחתם בכל משלח ידכם, כי תכירו אשר ברכך ה' אלהיך בכבודו ובעצמו שלא על ידי מלאך או שליח, כי מרוב השפע תכירו כי ידו עשתה המלאה והרחבה.

ואמר לשון יחיד כי לא כל האוכלים שם מתברכים בשוה, על כן אמר ברכך לשון יחיד כי השגחתו יתברך פרטית ומשלם לאיש כמעשהו:

עוד יתכן, שבא להזהיר את ישראל באוכל שם במקום אשר יבחר ה', שיאכלו שם בהשקפת היותם לפני ה', וזהו ואכלתם שם לפני ה' אלהיכם,

ועל ידי כן שיהיו במורא ומתוך דברי תורה על השולחן ימשך שושמחתם, הפך כל מקום שיש אכילה ושתיה שעושה רושם כי השטן מערבב השמחה. וזהו אומרו ושמתם כי הלא תשרה שם שכינה ואין מקום לחצונים לערבב.

אך, בזאת, שתהיה האכילה והשמחה בכל משלח ידכם ממעשה ידיכם, כלומר, שתזהרו בל יהיו עושק או גזל, שאם הבאתם גזול אשר שנה ה' לא לרצון יהיה, ולא תתייחס אכילתכם אל היותה לפני ה', וגם לא תמשך שמחה כי השטן יערבב ח"ו. לכן עשו זאת איפה, שיהיה כל האמור מן ההיתר, כי הלא אשר ברכך ה' אלהיך – הוא, בהיות מן משלח ידכם ולא מן הגזל.

ואם כן ודאי שושמחתם, כי הוא יתברך אשר בירך אותך ישמחך בה כי טובתו יתברך שלמה:

— — —

בִּי יִרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ
בְּאֲשֶׁר דָּבַר לְךָ וְאֶמְרֶת אֲכָלָה בְּשֶׁר בִּי
תֵּאָוֶה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בְּשֶׁר בְּכָל אוֹת
נַפְשְׁךָ תֹאכַל בְּשֶׁר: ... רַק חֹזֵק לְבָבִי
אֲכַל הָדָם בִּי הָדָם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא
תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבְּשָׂר: לֹא תֹאכְלֶנּוּ עַל
הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ בַּמַּיִם: ... וְעִשִׂיתָ עֲלֵתֶיךָ
הַבְּשָׂר וְהָדָם עַל מִזְבֵּחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָדָם
וְהַבְּשָׂר יִשְׂפָךְ עַל מִזְבֵּחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהַבְּשָׂר תֹאכַל:

שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ לַמַּעַן יִיטֵב לְךָ וּלְבִנְיֶיךָ
אֲחֵרֶיךָ עַד עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה חֲטוֹב
וְהַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: (פי"ב: כ')

כ"ג כ"ד כ"ז כ"ח

הנה בדבריו אלה אשר דבר, למדנו מוסר השכל:

הלא הוא, כי-אם נאכל בשר, לא לתאות החומר רק לתאות הנפש, שהוא להשלים את הבעל חי להעלותו ממדרגת בהמה אל מדרגת האדם אשר נשמה באפו.

ושאף גם זאת, לא מדה טובה בעיני ה' בעצם, היא, כי הלא אינך משלים רק את בשרה, הוא חומרה, אך לא את נפשה, הוא דמה, כי הדם הוא הנפש ועל הארץ תשפכו כמים.

ועל כן טוב טוב הוא כי קרבן לה' תעלנה ותהיה מעלה ומשלים גוף ונפש, אם עולה קרבנך, יהיה הבשר והדם הוא הנפש על מזבח ה' אלהיך.

ואם זבח, זולתו, דם זבחיך ישפך על המזבח, ותקנה נפשה שלמות, והבשר הוא חומרה, תאכל, וישתלם גם הוא:

והנה ממוצא דבר יבין איש כמה מעלות טובות למקום עלינו, כי הלא מאשר צונו לעשות בבעל חי, ממנו נקח כי גם כל מצותיו אשר צונו לשמור ולעשות על הדרך הזה הוא, כי יצו עלינו נלך בדרכיו.

מה הוא מקדשנו במצותיו להעלות במעלות את נפשותינו וגיותנו עד יקרבנו אל היות חלקו יתברך, כן חפץ נעשה אנחנו עם הבעל חי שלמטה מערכנו להעלותם עודנו, כי מאשר צונו נעשה אנחנו בבעל חי נשכיל את אשר נעשה אנחנו, כי מבשרנו נחזה אלוה כי דרכו יתברך להעלות כל סוג מהדרגה אל הדרגה.

כי כאשר הבעל חי בלתי מדבר יצוה לנו נעלהו בכל פרטיו לעשות במדרגת חי מדבר ובעל נפש קדושה, כך יורה מקל וחומר, כי כן דרכו יתברך עמנו להעלותנו ממדרגת בן אדם, אל היותו מתדמה אליו, כמאמרם ז"ל עתידים צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש, וכן אמרו עתידים צדיקים ליקרא בשמו של הקדוש ברוך הוא כו'.

באופן כי מזה נקח להתנהג בחסידות וקדושה עד אין קץ, כי נשא קל וחומר, ונאמר, ומה אם את הבעל חי, חפץ הוא יתברך העלה אותם במעלה, עם היותם בעלי חיים בלתי מדברים, ומה גם עתה האיש, בעל נפש קדושה, חלק אלוה ממעל, שיאות לו, בל יכין אל הנאה חומרית, כי ימצא יורד אל מדרגת הבעל חי, כי-אם יהיו כל כונותיו לעלות ממדרגתו עד הדביק אל ה' אלהיו, כי יהיו כל מעייניו לשם שמים להדבק אל קונו, למען תגדל עלייתו מעלה מעלה עם ה' אלהיו:

וזה מאמר הכתוב שמר ושמעת כו', לומר, אתה ישראל, שמור דבר זה אשר צויתך, לעשות בבעל חי, להעלותם כמדובר, ומזה, ושמעת כי תבין כד"א שמענו אדוני, ומה הוא אשר תבין? הלא הוא, כי את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוה, בכל משנה התורה, אשר אנכי מצוה, שגם כולם, אין כונתו יתברך, רק על הדרך הזה, שהוא למען ייטב לך כו', כי אעלה אתכם במעלת איכות קדושה קיים לעד, וזהו אומרו עד עולם.

כי בהשכילך דבר זה, תעשה הטוב והישר בעיני ה', שתתנהג בחסידות, ולא תביט אל מה שהוא ישר וכו' בעיני אדם הרואים לעינים, כי-אם בעיני ה' הרואה ללבב. ועל ידי כן, יהיה אושרך לעולם, שהוא אושר רוחני להדמות ולדבק עם קונך הקיים לעד, וזהו למען ייטב כו' עד עולם, כי תעשה הטוב והישר בעיני ה'.

בְּנִים אַתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְּדוּ וְלֹא תִשְׁיִמוּ קִרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמַת: כִּי עִם קָדוֹשׁ אַתֶּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְךָ בָּחַר יְהוָה לְחַיּוֹת לוֹ לְעַם סֻגְלָה מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָרֶץ: (פיי"ד: א' ב')

שמא תאמרו, כי מאשר תראו (בפי' הקודמת פ' עיר הנדחת) שהיקל הוא יתברך בהרג טף ונשים אשר לא חטאו, וגם אולי בקרב עם הארץ ההיא היו קצת כשרים, ומתו בכלל כל המון העם, כי לא נעשתה החקירה על כל איש ואיש בפני עצמו, ואולי תאמרו אין זה כי-אם שאין חשובים לפניו יתברך.

והן אמת כי, אם לא היה רק כדבר הזה, הלא זאת נשיב אל לבנו, כי חומר העון גרם, אך יהיה עזר ליצרנו להרהר, כי הלא נראה צדיקים ימותו, טרם הכביד זקנה ושיבה, כי הלא יראה, כי קלים היינו בעיניו יתברך, ואיה איפה רחמיו יתברך באומרו ורחמך והרבך?

לזה אמר, בנים אתם כו', לומר, דעו איפה כי נהפוך הוא, כי הלא יקרה אתכם, כאשר יקרה לאשה ובנה, הדרים בעיר אחד, ואישה אבי הבן ההוא, במדינה אחרת. שאם יאמרו לאשה, 'הלא בנך חלף ועבר, וילך אל ארץ שאביו שם!'

כי הלא, בכה לא תבכה, כי תאמר, 'הלא טוב לו עתה, מאז היה עמדי, כי אז יתענג בדשן בכל טוב אביו ונחת שולחנו', וגם שבצד מה תדאג על פרידתו ממנה, הלא תשמח על אודות בנה מצד עצמו, כי אז טוב לו עם אביו.

כן הדבר הזה, אומר הוא יתברך, 'בנים אתם לה' אלהיכם', ואם כן, אשר ימות לו מת, לא ידאג על מתו מצד עצמו, כי הלא, הלך שם עם אביו שבשמים, כי בן הוא לה' היושב בשמים, ואז טוב לו, והן הוא משוש דרכו, כי אז יתענג על ה', כי הוא המלך אביו.

וזהו, בנים אתם לה' אלהיכם, ועל כן, לא תתגודדו כו' על מת, כי בית ה' ילך, כי אביו הוא, וישמח בו:

וגם רמז באומרו על מת, לומר, כי על המת מצד עצמו לא יתגודדו, אך, על תורת חכם גדול מאד, המסתלק מבני הדור האובדים אותו, לא יאסר, כמאמרם ז"ל בגמרא, על אשר מירט זקנו רבי עקיבא, והכה את פניו כו' על סילוק רבי אליעזר הגדול:

ואמר, באיזה הדרך בנים אתם לה'? הלא הוא, כי עם קדוש אתה, שהוא מפאת הנפש, שהיא לה' אלהיך, חצובה מתחת כסא הכבוד.

ושמא תאמר, אם כן איפה, איך בחר בנו הוא יתברך מכל העמים אשר חילק לשבעים שרים? כי מה היה צריך לבחור? הלא בטבע לו יתברך אנחנו, כי חלקי ה' אמרה נפשנו, כי עם קדוש אנחנו, מה שאין כן האומות כי אין להם ייחס רק עם החצונים.

לזה אמר, ובך בחר כו', לומר, תדע למה הוצרך לבחור בך, הלא הוא, על בחינת הגוף, כי רצה הקדוש ברוך הוא לעשות ממך סגולה מכל העמים, כי כהפרש שבין סגולת מלכים ליתר נכסיהם הרחוקים מאוצרם הטוב, כן יהיה ביניכם לבין העמים.

ולא על בחינת הנפשות אשר עניינם למעלה מפני האדמה, כי-אם בבחינת מה שעל פני האדמה ממש, שהוא על הגופים, שגם הם יתלבנו ויתקדשו על ידי התורה ומצוות, כנודע. וזהו ובך בחר כו':

או יאמר, בנים אתם לה', שהוא, שכל אחד מישראל הוא בן אחד לה'.

ולא (רק) שכל הכללות יחדיו יקראו בן אחד, כענין בני בכורי ישראל. אך (תטעה לומר אשר) לא שיחשב כל אחד בפני עצמו לבן.

כי דעו נא, כי לא כן הוא. כי-אם, שבנים אתם לה', כי כל אחד, לבן יחשב.

ועל כן לא תתגודדו כו' על מות, שעם (אע"פ), שאחד הוא בלבד, (אעפ"כ) בן לאביו יתברך, יחשב לפניו. שעל כן, בעלותו אל אביו, רחם ירחמנו, והיטב ייטיב עמו, בשמים ממעל.

ושמא תאמר: הלא, כל נפשות כללות עם בני ישראל, אחת הנה, ואת כלן (כאחת) יקרא: בן אחד, וכמאמר הכתוב, בני בכורי ישראל. (וא"כ מה זה שכל אחד נחשב בפני עצמו, כבן?)

דע איפה כי כן הוא כי כל כללות ישראל כאחד עם קדוש אתה דרך כלל לה' אלהיך.

ואשר אמרתי (אשר, לא זו אף זו, כי) **בנים אתם**, שהוראתי, כי כל אחד הוא בן בפני עצמו, הלא הוא כי בן בחר ה' כדי להיות לו לעם סגולה.

כי כאשר סגולת מלכים, אין הענין על קבוץ פרטים רבים, שכל פרט קל האיות ואין חשיבותם רק על היותם פרטים רבים, כי לא כן הוא, כי-אם שגם כל פרט חשוב בפני עצמו.

וזהו להיות לו לעם סגולה מכל העמים. והוא, כי בכל יוצאי ירך אדם הראשון, שלטה זוהמת נחש, אלא שישאל הולכים ומטהרים ממנה על ידי המיתות והגלגולים, מה שאין כן העובדי

כוכבים. וזה הוא בכל הפרטים, כאשר בהר סיני פסקה זוהמת כל איש ישראל ולא נשאר עד אחד.

ועל ידי בחינה זו בנים יקראו כל אחד ואחד מישראל.

ועל כן אמרתי, **בנים אתם**, על בחינה זו כל ישראל הולכים ומטהרים, ועל כן, כל אחד מעותד ליקרא בן לו יתברך, וראוי לבלתי התגודד עליו.

וזהו ובן בחר ה', כי בישראל בלבד בחר להיות לו לעם סגולה מזוקק מזוהמא, מכל העובדי כוכבים:

* קצורי * באורי * לקוטי * האלשיך הק' ג' דנחמתא, ישעיה פנ"ד פנ"ה

(פי' הפסוקים משולב מסי' ישימה בפיחס')

(יד) ויאמר הנביא כי בזכות המעשים יבוא כל הטוב האמור: **בְּצִדְקָה** - בזכות הצדקה שתמצא בן **תְּפִלָּתִי** - תעמדי על מכונך לאורך ימים. ובאותה זכות **רַחֲמֵי מִיִּשְׁכָּן** - אף תהיי מרוחקת מכל העושקים אותך עד **כִּי יֵלֶךְ תִּיכְרֹא** מהם כלל וכלל, **וּמִקְרָתָהּ** - ומשכר מכת האויב, גם תהיי מרוחקת **כִּי יֵלֶךְ תִּקְרָב אֱלֹהֶיךָ** - ורק שלום ובטח ישכנו סביבותיך:

(טו) ויאמר הנביא כי אין להם לירא מן האויבים: **הֵן בִּאֲמַת גִּזְרֵי יָגוּר** - ירא יירא ויפחד לנפשו מהגזירות הרעות שאטיל עליו, אותו אויב - שעיר [אדום] - שהוא **אֱלֹהִים** [נעדר חסר] **מֵאֲזֹתַי** - מקרבת, ואין אני עמו לסייעו להרע, וכל **כִּי אֲשֶׁר יִגְרֹא אֱלֹהֶיךָ** - אשר נאסף בעבר להלחם כנגדך, **יִשְׁלַח** - אליך **יְהוָה** - יתחבר ויסור למשמעתך:

בצדקה תכונני רחמי מעושק כו'. אחרי אומרו כל הטובה העתידה שנהיה שאננים מלאים כל טוב עושר וכבוד,

ראה והנה לא יבצר מהיות לנו לב רגז, כי הלא, אויבי יחיה מחבלי משיח, ולא יאכל בכל הטובה הנזכרת,

על כן אמר, שמע בקולי איעצך, עשה זאת איפוא והנצל, והוא כי הנה, **בצדקה**

תכונני, לבא אל תכונת כל הטובה האמורה,

אך בזאת, שלא תהיה הצדקה **מעושק** וגזל וכיוצא בהם, כי היא תהיה לך למחתה, כי היא מצוה הבאה בעבירה, כ"א, **רחמי מעושק**, ולא בלבד שלא תעשוק, כ"א גם **רחמי ממנו**, אפילו מהדומה לו, וזהו, **רחמי מעושק**, באופן תהיה המצוה זכה ותעמוד לך,

כי בה לא תיראי, ואין צ"ל יראת הגיע אליך הרעה, כי-אם, אפילו, היות לך מחתה מפחד אויבים לא יהיה לך, כי היא תחזיק לך.

וזהו, **וממחתה, כי לא תקרב אליך**, כי הלא בדבר הזה אתה מקיים מצות ואהבת לרעך כמוך השקולה ככל התורה, ומביאה אותך אל קיום כל מצותיה, כי מסתבכות הן ממנה.

ואל יקשה עליך איך מצוה זו תספיק להצילך, מחיל עמים המתקבצים עליך?

כי הן **גור יגור אפס מאותי בתמיה**? האם קבוץ מתקבץ בלתי השגחתי, כלומר, ודאי שלא יהיה. כלומר, ואם כן, אחר שאני מבטיחך, יהיה לך בטוח, שלא תירא, כי לא אניחם להתקבץ.

(ב) **יִשְׁמַע תִּשְׁקָלֹוּ בָּכֶם** - למה תגרמו לעצמכם במו ידיכם לשקול כסף לעלות מס לאויביכם, **בְּלֹא** **יִשְׁמַע** - בלא שתקבלו עבורו איזה הנאה או תמורה. **וַיִּנְיָצְכֶם** - ואת הונכם אשר יגעתם להשיג, למה תתנוהו בידיכם לגוים **בְּלֹא יִשְׁמַע** - בלא שתשבעו מכך. הנה תורתי הקדושה מונחת לפניכם חנים, רק **שְׁמַעוּ שְׁמוֹעַ אֵלַי וְאֶבְלִי מִמֶּנָּה**, שהיא נקראת (משלי ד ב) **לֵקֶחַ טוֹב, וְתַתְּעֶנּוּ בְּדָשׁ נִפְשְׁכֶם** - ותהיו מרושנים מעונג התורה והמצוות, ולא תדעו שום צער אויב ומתנכל:

שמעו יאמר, במשז"ל שעתיד הקדוש ברוך הוא להיות ראש חולה לצדיקים, ודורש להם תורה חדשה, שהוא שדורש לחכמים חדשים שלא ידעו,

ובזה יאמר, **שמעו תורה**, ובזכות זה תזכו **שמוע אלי לעתיד מפי**,

וזהו **שמעו שמוע אלי**, ואכלו טוב פירות בעולם הזה, ואח"כ ותתענג **בדשן נפשכם בע"ה**,

כי האדם עושה את שלו לעבוד שלא על מנת לקבל שכר, והקב"ה עושה את שלו ומכפילו.

פנינים קצרים

(כל התורה כולה היא ניתנה לכל אחד ואחד מישראל... נבואת פנים בפנים... עם כל אחד ואחד. ואמר אנכי ה' א-להיך ולא אמר אנכי ה' א-להיכם... כי אל כל אחד ואחד הוא יתברך נותן לו את כל (תורתו)

פי"א: כו: ראה אנכי נתן לפניכם...

בל יעלה על לב איש מבני ישראל לדבר ולומר, כי כאשר מלך בשר ודם המולך על עם רב לא ישית לבו אם אחד מבני עמו לא יטפל במלאכת המלך אחר שמלאכתו נעשית על ידי רבים אשר אתו. כן גם ה' אשר נתן תורה לששים רבוא מבני ישראל, ומצות לעבוד עבודתו יתברך, אם יכרת איש מכללות כולם מעבוד עבודתו לא ישית לבו אל איש אחד אשר יפרוש עצמו מעבוד עבודתו יתברך, כי הלא מלאכתו תורתו ומצותיו נעשים על ידי כל שאר ישראל.

על כן בא להסיר תועה מלב שוגה ומפתי בל יאמרו כדבר הרע הזה אשר אין לו שחר, כי-אם, שכל התורה כולה היא ניתנה לכל אחד ואחד מישראל אין נקי...

היחל ואמר ראה אנכי נותן וכו', והוא אשר פעל ועשה הוא יתברך במעמד הר סיני אשר טיהר וזיקק את בני ישראל כולם, איש לא נעדר שלא פסקה זוהמתו ממנו, ויוכן לנבואת פנים בפנים, ויאספם ויקבצם יחד כולם,

אך בדברו אתם לא דבר רק עם כל אחד ואחד ואמר אנכי ה' א-להיך ולא אמר אנכי ה' א-להיכם.

וכן אמרו רבותינו ז"ל, שהדבור עצמו היה מדבר עם כל אחד ואחד מישראל ואומר לו מקבלני את עליך וכו'.

הנה כי גם שרצה הקדוש ברוך הוא יעמדו יחד כלם, כי אינו דומה המצוה הנעשית ברוב עם לאשר נעשים במעטים, עם כל זה הודיעם כי אל כל

אחד ואחד הוא יתברך נותן לו את כל תורתו.

וזה מאמר משה פה באומרו ראה אנכי וכו', לומר, ראה (לי יחיד) נא והבט כל איש פרטי מכם מה שאני נותן לפני כולכם, כי גם שאתם כולכם מקובצים לשמוע כי השמיעה ברוב עם זכותם מרובה, עם כל זה עם כל יחיד אני מדבר וזהו ראה אנכי נותן לפניכם.

— — —

(אל יעלה על רוחכם ששכר המצוה הוא דבר נפרד מן המצות עצמן... צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, שהם האורות שרפי קדש אשר נעשו במצותיהם, באופן שהמצות עצמן הן הן שכן... כי המצוה עצמה היא המאשרת ומענגת ומעטרת את האדם)

כו: ראה אנכי נתן לפניכם... ברכה וקללה. כז: את הברכה אשר תשמעו... כח: והקללה אם לא תשמעו...

בל יעלה על רוח האדם באדם, כי כאשר עבד מלך בשר ודם העובד אותו בכל לבו ומקבל פרס על עבודתו ועל משאו, אין לו אלא שכרו אשר ינתן לו על עשותו רצון המלך, אך מלאכת עבודתו לא העדיפה לו הנאה או שלמות ולא הטיבה לו כלום מצד עצמה. וכן אשר חטא וימרוד במלך ותלו אותו על עץ אין רעתו רק אשר שלם אותו בראשו על עברו רצונו, אך לא נפסד ולא נפחת איכותו על ידי חטאתו אשר חטא לו.

אך בני ישראל עבדי ה' לא כן המה בעבודתם את א-להי עולם ה', כי-אם שכל מצוה ומצוה ממצות ה' אשר האדם עושה היא עצמה מקנה בו קדושה, כמאמרנו בכל ברכות המצות אשר קדשנו במצותינו, כי המצוות עצמן הן המקדשות אותנו. ואינו דומה האדם טרם עשותו המצוה באיכותו לאחר עשותו אותה, כי יהיה כזהב העולה במעלות שווי על ידי צרף הכור כי יהיה מזוקק וטהור, כן המצוה תזככנו ותקדשנו. ולא בלבד את נפשו כי-אם, גם עם רוחו גויתו.

והוא, כי הלא כל מצוה ומצוה שורשה למעלה עם ה', וכאשר יעשנה פה האדם יתעורר האור ההוא ויתרבה ויתפשט,

עד אומרים ז"ל שיברא מלאך המאיר לו ומעטרו בעולם העליון והוא המאיר לו ומעדנו בגן עדן,

ככתוב אצלנו על מאמרם ז"ל, צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, שהם האורות שרפי קדש אשר נעשו במצותיהם.

באופן שהמצות עצמן הן הן שכן זולת אשר יוסיף הוא יתברך משלו על עשותם רצונו...

אמר, ברכה וקללה, את הברכה אשר תשמעו וכו' לומר אל יעלה על רוחכם ששכר המצוה הוא דבר נפרד מן המצות עצמן וכן עונש העבירות, כי לא כן הוא, כי-אם, אשר תשמעו היא עצמה הברכה, כי המצוה עצמה היא המאשרת ומענגת ומעטרת את האדם,

כי אור שורש המצוה למעלה מתברך ומתרבה.

ועל כן ברכה תחשב,

וזהו שלא אמר טובה ורעה רק ברכה, כי יתברך אור המצוה עצמה ויתרבה. וההפך בעובר עבירה על כן קללה קראה. וזהו הברכה אשר תשמעו והקללה אם לא תשמעו וכו':

— — —

(מחשבה טובה מצרפה למעשה מה שאין כן בעבירה)

כו: את הברכה אשר תשמעו אל מצות יי א-להיכם... כח: והקללה אם לא תשמעו... וסרתם מן הדרך...

ראו נא מה בין קיום מצות להפקן, כי במצוה מחשבה טובה מצרפה למעשה מה שאין כן בעבירה,

וזהו הברכה אשר תשמעו שהוא השמיעה אל מצות ה' א-להיכם,

כי תשמעו לשמן למה שהם מצות ה' א-להיכם, שהיא מחשבה טובה,

זה יספיק ליחשב ברכה, כי הוא יתברך מצרפה למעשה,

על כן איני אומר, שעל ידי השמיעה, ימשך שתעשו, כי המחשבה בלבד כבר הוא מעשה.

אך בקללה, אין העדר השמיעה - שאוטם משמוע אזנו, מחמת מחשבה בלבתי עשות, מצטרפת למעשה.

עד בא מעשה הרעה אל הפועל, שהוא וסרתם מן הדרך שהוא דרך ה' בכל מצותיו.

(יצטרכו לדרוש בדרכים ממקום למקום איזה המקום בחר לו יתברך? לשכנו יתברך תדרשו ואין להם אושר גדול מזה יהיה טרחכם ומשאכם ומתתכם על שכונת השם יתברך... בחר ה' במקום ההוא בייחוד לכל ישראל ולא במקום זולתו.)

א: אשר יבחר ה' לשום את שמו שם, כי על כן ראוי שאחרי ה' ילכו אל המקום אשר שמו שם.

ב: כי שם שורשי נשמות עם בני ישראל, כי הוא מכוון אל שער השמים אשר שם חופפת השכינה שתחת כנפיה שורשי כל נפשות ישראל)

פי"ב: ב: אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים... את אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן... ד: לא תעשון כן ליי א-להיכם.

ה: כי-אם, אל המקום אשר יבחר יי א-להיכם... לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה.

א: הלא כמו זר תחשב אוהרה זו, כי מי זה יערב אל לבו לעשות לה' כדבר הרע הזה שייצטרך להזהירו שלא יעשה כן? (הציווי: אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים... לא תעשון כן ליי א-להיכם)

ב: אומרו לשכנו תדרשו, שגם זה אין צורך בו, כי היה די יאמר, 'כי אל המקום אשר יבחר ה' תבא!'

אך יתכן, כי הנה ממוצא דבר אשר אמר (עבדו שם הגוים...) את אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן, הלא יצא עתק מפי איש לדבר ולומר, הלא גם שכל אלהי העמים אלילים, ובאבדם הלא ניקוט מייניהו מדה אחת הנראית כי טובה היא, הלא היא כי ייחדו מקומות רבים לעבודתם בהרים הרמים ובגבעות כו', ונעשה כן גם אנו לא-להי אמת, לעשות בתי מקדש רבים ונכבדים ליחידו של עולם לפחות בכל פלך ופלך, בנחלת כל אחד השבטים יבנו בית המקדש, אחד לכל בני השבט, באופן לא ירחק דרך בית המקדש משום אחד מהשבטים...

לזה אמר לא תעשון כן להרבות בתי עבודה לה' כדרך הגוים...

וזה יהיה ענין הכתוב פה, פן יאמר נא ישראל הלא אם נעבוד כל שבטינו בייחוד אליו יתברך, גם כי כל שבט יהיה לו ענין בפני עצמו, ובית המקדש בפני עצמו, מה בכך?

לזה אמר, לא תעשון כן להרבות מקומות, גם שיהיו כלם לה' א-להיכם, ואין זה כי-אם, אל המקום אשר יבחר ה' לבדו.

ושמא תאמר, כי עתה שירחק המקום בקצוי ארץ ישראל, ויצטרכו לדרוש בדרכים ממקום למקום: 'איזה המקום בחר לו יתברך?' והוא טורח...

אמר... לשכנו תדרשו. כלומר, אל נא יחשב לטורח, לדרוש איה בית ה', כי הלא לשכנו יתברך תדרשו, ואין להם אושר גדול מזה, יהיה טרחכם ומשאכם ומתתכם על שכונת השם יתברך, כי זכות גדול הוא.

על דרך מה שנחשב לאברהם שהיה שואל: 'איה המקום?' באמור אליו הוא יתברך, אל הארץ אשר אראך...

על דרך זה נאמר פה, אם תצטרך להיות דורש ושואל, לא יהיה עליך לטורח, כי לשכנו יתברך תדרשו, ורב לכם שכר הרבה על הדבר...

ובאת שמה, ולא אמר והלכת שמה, לומר שני טעמים על אשר בחר ה' במקום ההוא בייחוד לכל ישראל, ולא במקום זולתו.

האחד, באומרו המקום אשר יבחר ה' לשום את שמו שם, כי על כן ראוי שאחרי ה' ילכו אל המקום אשר שמו שם.

שנית, כי שם שורשי נשמות עם בני ישראל, כי הוא מכוון אל שער השמים אשר שם חופפת השכינה שתחת כנפיה שורשי כל נפשות ישראל, נמצאו ישראל בלכתם שמה כבאים ולא כהולכים, כי הלא המה מתקרבים אל עצמם ואל שורשם, ובאת שמה:

(נעשה ונשמע... נלמד ממלאכי השרת... עשי דברו לשמוע בקול דברו שעושים דברו ומטים אזנם לשמוע בקול דברו שיצוה למו לעשות עוד)

כה: שמר ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך...

ללמד את ישראל איזה דרך זריות עבוד את השם יתברך מאהבה, שהוא הנלמד ממלאכי השרת.

והוא מאמרם ז"ל, על פסוק נעשה ונשמע, שאמרו, שהוא דרך מלאכי ה', שבעשותם מצותו יתברך תאבים לשמוע צווי אחר לעשות אותו, כד"א, (עשי דברו) לשמוע בקול דברו, שעושים דברו, ומטים אזנם לשמוע בקול דברו, שיצוה למו לעשות עוד.

וזה למדו ישראל באומרם נעשה ונשמע, שהוא נעשה מצותיך ונשמע שתצונו יותר, לשמור ולעשות.

וזה יאמר פה, כי היחל ואמר עד כה כמה מצות, ועודנו מדבר עוד מצות אחרות, אמר, שמר אשר צויתיך עד כה, ושמעת גם את כל הדברים אשר אנכי מצוך, שהוא עד סוף הספר, שתהיה שומר את הנאמרים, ושומע את אשר אומר.

(אל תלמד מהם... איכה יעבדו הגוים... את אלהיהם... לעשות אותם העבודות לה' א-להיך)

ל: ... ופן תדרש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני. ל"א: לא תעשה כן ליי א-להיך...

* פן תדרוש לאלהיהם כו'. והוא, בשום לב אל אומרו הגוים האלה, כי ידוע שעל אלה ידבר!

אך הוא, במה שידענו כי הנה בזמנים ההם עובדי עבודת גלולים חכמים היו להרע, שהיו יודעים כוחות עליונים ומדברים אתם, ועושים אתם דוגמות בחכמתם ולהטיהם, שהיתה העבודת גלולים ההיא באופן שמדברים ושואלים ודורשים ממנה איכה יעבדו, כאשר נשמע גם מדורות קרובים, שהיו עושים ראש של מתכת ופניה חפו ונר לפניה דולקת ושואלים אותה איכה יעבדו רחמנא ליצלן.

ועל זה אחשוב הוצרך להזהיר, ואמר, ופן תדרוש לאלהיהם שתדרוש מאלהיהם, לאמר, הם לך, איכה יעבדו הגוים ההם אשר נשמדו את אלהיהם,

והוא שלא אמר 'איכה עבדו', כי-אם, איכה יעבדו,

והוא, כי תאמר בלבבך, כי אולי, לו חכמו לדעת לדבר עם יראתם, ולדרוש מהם איכה יעבדו, אולי לא נשמדו, שהיו טומאותם עומדות להם,

אמנם אני בחכמתי כי בינותי, אדרוש מהם, איכה היה ראוי יעבדו את אלהיהם, ושאעשה כן גם אני (לה') כאשר היה ראוי יעשו הם.

אך דע לך, כי אין צריך לומר לעשות כן אתה לאלהיהם, כי רע ומר המעשה חלילה.

כי-אם גם (אע"פ שהוא) לעשות כן אותם העבודות לה' א-להיך, אל תלמד מהם לעשות:

(כי יקום בקרבך נביא או חלם חלום ונתן אליך אות או מופת. ובא האות והמופת אשר דבר אליך לאמר נלכה אחרי אלהים אחרים... כי מנסה יי א-להיכם אתכם לדעת שתדעון 'אתם' הישכם אהבים את יי א-להיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם)

פי"ג: ד: לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא כי מנסה יי א-להיכם אתכם לדעת הישכם אהבים את יי א-להיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם.

* הלא אין דבר נעלם מלפניו יתברך גם קרב איש ולב עמוק ואיך יאמר כי ינסה ה' לדעת כו'?

וזה ענין הכתוב מנסה השם יתברך כדי לדעת שתדעון 'אתם' הישכם אהבים את ה' בכל לבבכם ובכל נפשכם אפילו בשני היצרים.

כי עתה יראה בעיניכם כי אהבים אותו יתברך אתם בכל לבבכם, ועתה בנסיון תדעו אם כן הוא,

למען מהיום ההוא והלאה, לא תאמינו בעצמכם, ותהיו זהירין בהיותכם בעבודתו יתברך.

וזה כולל שני משלי רבותינו ז"ל, בענין הנסיון פרשת העקידה, משל לבעל הקדרות ומשל הפשתני,

שהוא האחד להודיע (אל) לבלתי יודע כשרון המנוסה,

והשנית למען יתחזק יותר על ידי זה בכשרון.

(אם אינך דבק בו יתברך... ריחוק יהיה ביניכם ובינו... אז 'אותו תיראו' ראוי מוראו תפול עליכם, אך אחר שתתקרבו אליו יתברך... תימשך... עד השגת רוח הקדש ש'בקולו תשמעו' הוא קול רוח קדשו יתברך)

ה: אחרי ה'... ואותו תיראו ואת מצותיו תשמרו... ובקולו תשמעו...

כל אחרי מופלג, והענין, אם אינך דבק בו יתברך, כי-אם, אך רחוק יהיה ביניכם ובינו, כמשמעות אחרי, שהוא, כי יש

קצת עבירות בידכם, או שאתם צריכים סעד לתומכם, הפך ענין התהלך לפני האמור באבות, כי-אם, הולכים אחרי ה' כענין התהלך נח, שמתייחס להולך אחרי ה', שצריך סעד לתומכו, שימשכו ה' לעשות רצונו, אז ואותו תיראו כי ראוי מוראו תפול עליכם.

אך, אחר שתתקרבו אליו יתברך יותר, שהוא ואת מצותיו תשמרו, שהוא שמירה הנאמרת על מצות לא תעשה, שאין צריך לומר שלא יהיו בידכם עבירות, כי-אם, גם תשמרו גם מהדברים שהם סייג לפרישות, וזהו רבוי האת באומרו, ואת מצותיו תשמרו, שהוא חסידות, לפרוש מכל דבר הדומה לכיעור, ולקדש עצמכם במותר לכם, אז לא תהיו רחוקים מה', כי-אם, קרובים שתשמעו בקולו. והוא מאמר רבי פנחס בן יאיר במדרש חזית, כי חסידות מביא לידי רוח הקודש.

וזהו, ואת מצותיו תשמרו ובקולו תשמעו, שאין צריך לומר, שתמשך לכם מורא, כי-אם, תתקרבו אליו יתברך, עד השגת רוח הקדש, שבקולו תשמעו, הוא קול רוח קדשו יתברך:

(שיעור... המוסיף מוסיפין לו)

פי"ד: כב: עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה.

המוסיף מוסיפין לו, ואם יתן מעשרותיו בעין יפה יהיו הולכין ומוסיפין לו מן השמים,

עד שיבא שיעור מעשר תבואתו, בסך כל תבואות השדה שהיה דרכו לעשות.

וזהו עשר, ועל ידי כן תעשר, שתוציא בתורת מעשר, את כל תבואת זרעך ואת כל שיעור תבואת זרעך היוצא השדה.

וזהו שנה שנה, כי בכל שנה יהיה הוא יתברך הולך ומוסיף לך לפי מה שתהיה הולך ומוסיף בעין יפה,

עד היות מעשר תבואתך כשיעור כל מה שהיה מוציא השדה. כי כשיעור כל מה שנהוג להוציא יהיה המעשר מאשר יצא כברכת ה' אשר נתן לך:

והעבטת כו', לומר, אל נא תמנע מלהלוות, (מדאגה שעייז יגרום) לחייבך להשמיט החוב,

כי הלא שתי מעלות טובות תקנה על ידי הלואתך את אחיך, ועל ידי השמט את ידך.

אחד, על מציאות אשר תלונו תזכה כי והעבטת גוים רבים כו'.

ועל מה שלא תמשול בו לנוגשו על כן ומשלת בגוים רבים כו', ועל כן אל תמנע מלהלוות לישראל עמך ולהשמיט להם ידך:

(איש אשר יחסר לחמו... שיתו שומו את לבו... כי אין הדבר בטבע רק בהשגחה... יודה ויאמר 'כי אין זה, רק, כי מה' יצא הדבר')

ז: כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שערך בארצך אשר יי א-להיך נתן לך...

אמרו רבותינו ז"ל, שאמר טורנוסרופוס לרבי עקיבא 'אם הקדוש ברוך הוא אוהב עניים למה אינו מפרנסן?

משל למלך שגזר על עבדיו שלא יתנו להם לאכול, (שאל טורנוסרופוס, האם) המאכילם אינו מורד במלך?!

אמר לו רבי עקיבא 'משל למלך שכעס על בנו כו' המפרנס אותו, (תירץ לו ר"ע, האם) אין המלך מחזיק לו טובה?!

* נשכיל על דבר אומרו שגזר המלך שלא יאכילם, את מי גזר?

אך הוא, כי הנה לאיש אשר יחסר לחמו, יש סבות טבעיות אשר יפול לב אדם עליהם,

בתחלה שיתו שומו את לבו על סבת מחסורו אשר יחסר לו, ויראה את זולתו בלתי זריז וחכם כמוהו והוא עשיר,

כי יאמר הנה אפשר, כי זה אביו היה רש ונקלה ולא הוריש את בנו, וכי זה אביו היה בעל הון רב, והנחיל את בנו הון ועושר, ועל כן בטבע היה הדבר.

וזהו למען תלמד ליראה כו' שאם תהיה בקלות ראש, גם שתתן לבך שהכל שלו יתברך, ומשולחן שלו אתה אוכל, לא תלמד ליראה כו'.

(אמר להם משה אל תחשבו... אשר... עתה אתם שומעים בקול איש... כי אנכי הדובר באזניכם, בשמעכם אותי, את ה' אתם שומעים)

פט"ו: ד: ... ברך יברכך יי בארץ אשר יי א-להיך נתן לך נחלה לרשתה. ה: רק אם שמוע תשמע בקול יי א-להיך לשמור לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום.

אמר להם משה, 'אל תחשבו בלבבכם כי אשר נאמר בסיני היה קול ה', ועתה אתם שומעים בקול איש, כי פי המדבר אליכם.

כי לא כן, כי גם כי אנכי הדובר באזניכם, בשמעכם אותי, את ה' אתם שומעים, כי גם זה מאתו, ובידו יתברך הוא.

וזהו, רק אם שמוע תשמע כו', לומר, רק אם יהיה כל הטוב הנזכר לך הוא, אם שמוע אותי, תשמע בקול ה' א-להיך לשמור את כל המצוה אשר אנכי מצוך כו', כי גם שאני (משה) מצוך, (אעפ"כ) תשמעו בקול ה' יתברך, לשמור ולעשות, כי כך יהיה בלבבכם... אם שמוע תשמע כו'... תהיה לך כל התורה חביבה עליך, וגם בשומעך עתה מפי, כאשר בשומעך אז מפי הקדוש ברוך הוא, וזהו רק יהי לך כן, אם שמוע אתה עתה מפי, תשמע בקול ה', כלומר, שתחשוב בעצמך כאילו תשמע בקול ה' את כל המצוה הזאת שבספר הזה אשר אנכי מצוך, שעם היותי (אנכי מצוך) אני המצוה לך (אעפ"כ) תחשוב כשמוע מפיו (תשמע בקול ה') יתברך.

(על ידי הלואתך את אחיך... תזכה כי והעבטת גוים רבים... ועל מה שלא תמשול בו לנוגשו על כן ומשלת בגוים רבים)

ו: והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים וכך לא ימשלו.

(מעשר שני... קודש לה' ומשלחן גבוה הם אוכלים... שאינו נחשב להם כממון עצמן... בזה החי יתן אל לבו כי עבד מלכו של עולם הוא ומשלו הוא אוכל, ובזה לא ימיש מליראה את ה')

כג: ואכלת לפני יי א-להיך... מעשר... למען תלמד ליראה את יי א-להיך...

* הנה אומרו למען תלמד ליראה כו' יקשה כי אין מהאכילה ושתייה ושמחה יתירה ללמוד ליראה?

ואילו אמר 'לעבוד' היינו אומרים שעל ידי התעכבם בירושלים רוב השנה לאכול מעשר שני, יהיו פנויים ממלאכת בתיכם, ויעסקו בתורה, אך אומרו ליראה הוא בלתי מתיישב!

ואפשר, כי הא-להים עשה שייראו מלפניו כי לבל יבעטו ברוב טובה, ויראה בעיניהם כי כחם ועוצם ידם עשה להם את החיל ההוא, וימנעו מליראה את ה',

על כן מה עשה הקדוש ברוך הוא, צוה אותם, יוליכו עמהם מעשר, מכל אשר להם, לפני ה', כאילו נותנים מנת המלך. וכן המעשר ההוא קודש לה', ומשלחן גבוה הם אוכלים,

כנודע, שאינו נחשב להם כממון עצמן כמעשר ראשון ללוי, שהרי בן לוי שקידש אשה במעשר ראשון מקודשת, וישראל במעשר שני שלו אינה מקודשת,

כי לה' הוא, ומשולחן גבוה הוא אוכל, ולא הורשה כי-אם, לאכול ולשתות לבד.

נמצא, בזה החי יתן אל לבו, כי עבד מלכו של עולם הוא, ומשלו הוא אוכל, ובזה לא ימיש מליראה את ה' תמיד וזהו למען תלמד ליראה:

(תאכל בתת לבך שאתה לפני ה' שתהיה במורא גדול... למען תלמד ליראה)

כג: ואכלת לפני יי א-להיך... מעשר... למען תלמד ליראה את יי א-להיך...

לפני ה', לומר, שתאכל בתת לבך שאתה לפני ה' שתהיה במורא גדול,

אך אם יראה כי שניהם בני איש אחד המה, אם דל ואם עשיר, וזה רש, וזה עשיר, אז ישית לבו אל דרך אחרת לומר אולי זה נתגדל בעיר רבת המשא ומתן, אשר בא ריוח הרבה ויעשיר, וזה בעיר אשר אין בה משא ומתן, וכל יושביה דלים ואביונים.

אך אם זה וזה בעיר אחד נתגדלו, וזה עני, וזה עשיר, אז יעתק אל דעת שלישית, והוא, כי יאמר, אין זה, כי-אם, שהכל תלוי במזל, ואולי זה נולד במזל עושר, וזה במזל עוני.

אך אם ישקיף וירא באצטגנינות שלו, כי שניהם נולדו במזל אחד:

אז יודה ויאמר, 'כי אין זה רק כי מה' יצא הדבר, ולזה, כי טוב הוא בעיניו, נתן עושר וכבוד, ולזה, כי רע בעיניו, הוא גם על המזל צוה לבלתי הטיב לו' (ובזה נתיישב הקושיא: אומרו, שגזר המלך שלא יאכילם, את מי גזר?)...

(אמר להם משה) זה שאמרתי שהוא בהשגחה, הוא, שאם הוא לסבות טבעיות אי אפשר,

כי הלא הטעם האחד מהטבעים שהוא על שלא הורישו אביו, תראה לפעמים כי לא כן הוא, כי הנה יהיה מאחיד בן אביך, שאתה והוא ירשתם בשוה, ועם כל זה הוא רש אין כל ואתה עשיר:

ואם מהטעם השני, שאתה נתגדלת בעיר אם המדינות, בריוח ומשא ומתן, וזה בעיר אחרת, קלת הריוח, הלא תראה דל, שהוא מאחד שעריך, אשר אתה שוכן בקרבה, ולא השיגה ידו ואתה רב חילך:

וגם השלישית, לומר, שאתה נולדת במזל עושר, והוא במזל דלות, גם זה תראה שלא כן הוא, כי הלא הוא בארצך, היא ארץ אשר אין מזל מושל בה, כי ה' הוא דורש אותה תמיד.

ועד ממהר, אברהם אבינו, שלבל ינגדו המזל, צוהו יתברך ללכת אל הארץ.

וזהו אומרו בארצך אשר ה' א-להיך נתן לך, על ידי עצמו, ל'מה ששם הכל

מאתו ובידו יתברך, כי אין שר ומזל שולט שם, הרי בכל זה תכיר, כי אין הדבר בטבע, רק בהשגחה.

(על אשר לא נתן לו יקרא עליך אל ה'... והיה בך... ולא בו... חטא קוראו אל ה', כי אתה הסבות)

ט: השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל... ורעה עינך באחיד האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל יי והיה בך חטא.

וקרא כו', לומר, כי הנה מעשה הצדקה הוא שלום, כי הנותן לדל, נותן שלום בינו לבין א-להיו.

ועתה, על אשר לא נתן לו, יקרא עליך אל ה', שיהיה קורא, עליך, כי יאמר "למה גרעתי מאיש פלוני, כי לו נתת אלפים, ולי אני עבדך, מנתך מנעת מפני?"

נמצא, חס ושלום, כי אתה שמת תגר בינו לקונו, ועל כן והיה בך חטא, קוראו אל ה', שהוא הטיחו דברים, ולא בו (החטא), כי אתה הסבות התגר ההוא:

נתן נתן לו: פירוש א:

(שים נגד פניך, כי, אם תרצה (אשר) יתנו לך מן השמים, (העצה היא אשר) תעשה צדקה... ועל ידי כן גם יצרך הרע ישמח בדבר)

ט: השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך... ורעה עינך באחיד.

י: נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך יי א-להיך בכל מעשך ובכל משלח ידך.

אחרי אומרו השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך כו' שהוא על היצר הרע, פן יפתך, ורמוז באומרו לבבך בשני בתי"ן שהוא על שני היצרים אשר שיתוף היצר הרע הוא המפסיק ומפסידך.

ראה, והנה יכול איש לדבר ולומר, מה אעשה נגד יצרי, כי רע ומר הוא, ומי יוכל לו?

לזה אמר, שמע בקולי איעצך ושים נגד פניך, כי, אם תרצה (אשר) יתנו לך מן

השמים, (העצה היא אשר) תעשה צדקה.

וזהו נתן נתן לו, כלומר, אם תאבה נתן לך מן השמים, נתן אתה לו.

ועל ידי כן גם יצרך הרע ישמח בדבר כי חפץ הוא בממון (אשר עיניו) ירבה לך.

וזהו ולא ירע לבבך, שכולל היצר הרע, בתתך לו, כי הלא בגלל הדבר הזה יברכך ה' בכל מעשך כו'.

כי בגלל הדבר הזה יברכך: פירוש א:

(אם תרצה 'נתן' לך מן השמים 'נתן' לו... כי מה שלא נתן ה' להם, הוא למען זכותך... אשר בו יתקון... יתן לעשיר מדת רחמים... אשר בו... בעושרו... יתקון... מחולאי נפשו)

י: נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך יי א-להיך בכל מעשך ובכל משלח ידך.

נתן נתן לו, לומר, אם תרצה נתן לך מן השמים נתן לו,

כי דע לך, כי, הלא, לא מבלתי יכולת ה' חלילה, לא העשיר את הדלים ולא יצטרכו לך,

אך הוא, על כי בגלל הדבר הזה יברכך, כי מה שלא נתן להם, הוא למען זכותך להיטיב לך, כי בגלל הדבר הזה יברכך כו'.

והוא, כי קרה לו יתברך עם בני אדם, כרופא המרפא את שני חולים, ועל זה יצוה להאכילו הרבה, ולזה להרעיבו, ואת שניהם יאהב ויקבל שכר, אך הוא רופא אומן, והבין דרכו של זה, שתרופת חליו הוא האכיל אותו, ותרופת חבירו הוא להרעיבו,

כן יודע א-להים, כי יאה עניוּתא לישראל (הל'זה, כי בו יתרפא מחולאי נפשו,

ושתרופת השני, הוא העושר כי בו יתקון,

ועל כן יתן לעשיר מדת רחמים לרחם, כדי לזכות (הוא) אל העושר, אשר בו (בעושרו) יתקון (מחולאי נפשו):

נתון תתן לו: פירוש ב:

כי בגלל הדבר הזה יברכך: פירוש ב:

(הנתון) (היינו המוטל) עלי (ה') לעלות מזונו, תן לו, ולא ירע לבבך בתתך (משל) לו, כי בגלל הדבר הזה שיברכך, כדי שתתן לו... (משלו)

י: נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך יי א-להיך בכל מעשך ובכל משלח ידך.

הנה הוא יתברך אוהב עניים ולמה מצריכם לעניות?

אך הוא כי רצה לזכות את העשירים, וחלק העני נתן לעשיר, נוסף על חלקו. נמצא, כי משל העני, נותן לו.

וזה יאמר נתון כו', לומר, הנתון (היינו המוטל) שהוא עלי (ה') לעלות מזונו, תן לו, ולא ירע לבבך בתתך 'מש' לו', כי הלא משלו אתה נותן לו,

כי בגלל הדבר, הוא שיברכך, כדי שתתן לו מאשר נתברכת, כי לכך נותן לך:

נתון תתן לו: פירוש ג:

כי בגלל הדבר הזה יברכך: פירוש ג:

(אפילו אין לך, ותצטרך נתון לך, עם כל זה תתן לו... כי הלא בגלל הדבר הזה יברכך)

י: נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך יי א-להיך בכל מעשך ובכל משלח ידך.

מאמרם ז"ל, כי אפילו עני המתפרנס מן הצדקה אם יתן צדקה, ירחיב לו הוא יתברך.

וזה יאמר, נתון, תתן לו, לומר, אפילו אין לך, ותצטרך נתון לך, עם כל זה, תתן לו, ולא ירע לבבך בתתך לו, באומרו כי גם אתה עני, כי הלא בגלל הדבר הזה יברכך כו'. והוא ענין, ועניתיך לא אענך עוד.

('לאמר' כל איש אל זולתו אשר ישמע אליו 'פתוח תפתח את ידך'. לזכות את ישראל)

יא: כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את ידך לאחיק לעניך ולאבינך בארצך.

למוד אחר, לזכות את ישראל ביותר, על מצות הצדקה. ואמר הנה לא יחדל אביון מקרב הארץ דרך כלל בכל עיר ובכל מקום, באופן שהיא מצוה רבה כוללת ומתמדת בכל זמן.

על כן בעבור זה אני מצוך, שלא בלבד תפתח ידך, כי-אם, 'לאמר' כל איש אל זולתו אשר ישמע אליו, 'פתוח תפתח את ידך כו', ולא תחוש אם קרוב ואם רחוק, בין מאחיק, בין מענייך שבעירך, בין מארצך, כי מצוה רבה היא, וזהו אומרו לאמר.

(וגם לאמר איש אל זולתו, אשר) על פי דרכו, צוה יכפול פתיחת היד, לומר, אם תרצה פתוח הוא יתברך לך, תפתח כו'.

('ועבדך שש שנים ובשנה השביעית

תשלחנו', ענין מנין הזה: ... איש זה, באשר הוא יהודי... אפילו הבזוי, ונמכר לעבד... כדאי להיות כל העולם נברא בשבילו... שבראתי העולם בששה ימים ואשבות בשביעי)

יב: ... ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו...

אודיעך גדר איש, מה הוא, אפילו הבזוי ונמכר לעבד, למען בין תבין איך המקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא...

הנה דע לך, כמה אני מחשב את העני הלז, כי הנני מצוך ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו, כי מה ענין המנין הזה!?

אם לא, שהוא רמז אל מה שבראתי העולם בששה ימים, ואשבות בשביעי ממלאכת העולם ומלואו,

ומה לי לרמוז בריאת עולם ומלואו בזה? אם לא להעיר אזנך, כי איש זה,

באשר הוא יהודי, הוא אחד מהכדאים להיות כל העולם נברא בשבילו, כי צדיק אחד יסוד עולם, ובחירת כל אחד מוכן בבחירתו, להתקיים דבר זה בו.

שהוא אחד מטעמי רבותינו ז"ל, למה לא ברא השם יתברך כי-אם אדם אחד כהתימו לברא העולם, ולא שנים או שלשה אנשים?

שהוא למען הודיע, כי איש אחד, בטוב בחירתו, יכול לקיים העולם ומלואו, כאילו כל העולם לא נברא רק לו.

והוא מאמר רבי מאיר, על כל העוסק בתורה לשמה כי כל העולם כדאי הוא לו. ועל כן המקיים נפש אחת מישראל כאילו מקיים עולם מלא, כי העולם ומלואו כדאי הוא לו לפי הכנת בחירתו:

(העבד... טוב ממך... מה שעובד, הוא

החידוש... כי רב יעבוד צעיר?)

יב: כי ימכר לך אחיק העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך.

* אחרי שהחדוש הוא מה שאינו עובד, מהראוי היה יאמר לא יעבוד כי-אם שש שנים, ולא יאמר ועבדך כו' כי מה שעובד אינו חידוש כי עבד הוא מקנת כסף?

כי עבדך (אפשר) יהיה טוב ממך, על פי בחירתו, ואיככה תוכל וראית כי רב יעבוד צעיר באיכות.

על כן איני אומר לך, 'לא יעבוד כי-אם שש שנים', כי-אם ועבדך שש שנים, לומר, כי מה שעובד, הוא החידוש.

לא תשלחנו ריקם. פירוש א:

('תשלחנו חפשי מעמך'... 'מעמך' הוא 'חפשי' אך לא מאדוניו האמתי הוא הקדוש ברוך הוא... על כן 'לא תשלחנו ריקם' כי לא תשיב לו יתברך את עבדו בידים רקניות)

יב: כי ימכר לך אחיק העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך.

יג: וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם.

* אומרו מעמך, בין בפסוק ראשון בין בשני כי שניהם מיותרים!

שמוא תאמר, הרי קניתיו קנין כספי, הנה מצד אחר, גם כן הנני מעיר אונך, שאין קנינך כלום.

והוא, כי בשביעית תשלחנו חפשי מעמך, לומר, מעמך הוא חפשי, אך לא מאדוניו האמתי הוא הקדוש ברוך הוא, כי לי בני ישראל עבדים, כי תמיד הוא תחת אדוניו יתברך,

כי מי יקנה עבד איש אם לא מאדוניו, אך אתה קנית עבד מלכו של עולם, מהעבד עצמו.

וזה רמז בפתח דבריו באומרו, כי ימכר לך אחיך העברי, כי הוא ימכר לך, ולא אדוניו מכור,

ועל כן כי תשלחנו חפשי מעמך ל'מה שהוא מעמך, ולא מאדוניו, כי לא הופקע שעבודו יתברך ממנו, במה שנמכר לך....

על כן לא תשלחנו ריקם כי לא תשיב לו יתברך את עבדו בידים רקניות:

העניק תעניק לו: פירוש א: אשר ברכך יי א-להיך תתן לו: פירוש א:

(תדע... 'העניק', ש'העניק' ה' ברכה... העבד הזה... או 'תעניק'... 'אל תרע עיניך בהעניקך לו')

יד: העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך יי א-להיך תתן לו.

זה (שתטען טענה הנ"ל 'הרי קניתיו קנין כספי וכדומה) הוא, (רק) אם מעט הוא (בעיניך) אשר (העבד נמצא) אתך, אך, אם (תכיר) אשר העבד הוא, אשר (ה') העניק, שהעניקך השם יתברך להיות העבד הזה עמך, אז תעניק לו גם אתה, וזהו העניק, תעניק לו כו'.

ואל תרע עיניך בהעניקך לו, כי הלא אשר ברכך ה' א-להיך לא היה רק כדי שתתן לו.

וזהו אשר ברכך ה' א-להיך - תתן לו - לא היה רק כדי שתתן לו.

כי על כן, מאז היה בביתך, העניקך ה' ברכה, כי לא היה, רק למען תדע, כי גם עודנו זה (העבד קנוי) לך, (אעפ"כ) הוא יתברך אדוניו, ועליו (ית' מוטל לתת) מזונו. ואשר היה ראוי (לפרנס) לו, העדיפו (והוסיפו) הוא יתברך בנכסיו (וזהו מה שראית אשר מאז היה בביתך, העניקך ה' ברכה), לרמוז לך, כי מלחמו (של עצמו) הוא אוכל.

וממנו (מנכסי עצמו) תעניק לו, כי הוא (ההעניקה הוא מן) חלקו:

וזכרת כי עבד היית: פירוש א: (אנכי מצוך את הדבר הזה) היום: פירוש א:

(טרם תקנה אותו... הודעתך... במה שאתה עבד לה', גם כל אשר תקנה, לה' הוא, ולא לך... בל תהיה קורא תגר, באמור לך ש'תשלחנו חפשי')

יב: כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך. ט: וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך יי א-להיך על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום.

א: אומרו וזכרת כי עבד היית כו', מה ענין זה אצל העניקה?

ואילו היה אומר 'כי עבד היית ויוציאך ה' ברכוש גדול', היה צודק, שכיוון, כי נעניק לו כאשר העניק לנו ה', אך אומרו ויפדך ה' כו', אין הפדיון מה שהצילנו ברכוש, רק מה שפדאנו מיד מצרים!

ב: אומרו על כן אנכי מצוך, שהנפקותא הזאת (נראה מיותר, כי הרי) נשמעת מאלה באומרו וזכרת כי עבד היית כו'.

ג: אומרו היום, שהוא מיותר ובלתי מתייחס היות הדבר היום מימים זולתו.

וזכרת כי אתה הקונה אותו עבד היית במצרים ויפדך ה' ונשאת עבד קנוי לה', ואם כן איפה כאשר תקנה עבד לא נקנה לך כלל, כי יד עבד כיד רבו, וכל מה שקנה עבד קנה רבו, ואם כן במה שאתה

עבד לה' גם כל אשר תקנה לה' הוא ולא לך.

על כן שהודעתך שאין זה קנוי לך בדיון, לכן אני מצוך את הדבר הזה 'היום' שהוא יום (אשר) עדיין לא קנית דבר, בל תהיה קורא תגר אחרי קנותך העבד, באמור (ה') לך שתשלחנו חפשי, כי הלא (היום) טרם תקנה אותו, ידעת הדבר בטעמו, וזהו, על כן אנכי מצוך כו':

לא תשלחנו ריקם. פירוש ב: העניק תעניק לו: פירוש ב:

('תשלחנו'... באופן, יהיה 'חפשי מעמך', ולא יצטרך להיות עבד... ובמה יהיה זה?... 'לא תשלחנו ריקם', שאם 'ריקם' יהיה, לא יקרא 'חפשי'... שיצטרך לחזור ולמכור עצמו)

יב: כי ימכר לך... ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך. יג: וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם. יד: העניק תעניק לו...

א: כי תחלה אמר לא תשלחנו ריקם שמורה כי מעט יספיק, ואחר כך הוא אומר העניק תעניק לו שורה על הרבוי.

ב: כפל אומרו העניק תעניק.

ג: כל הכבוד שמצוה יתברך לעשות לו בשלחו אותו, למה לא יצוה כן בהיותו עמו, שיכבדוהו יותר מדאי? כי לא נצטוונו, רק לבלתי עבוד בו עבודת עבד, שהוא שלא להכביד עליו במלאכה מאוסה, ושלא להאכילו פחות מרבו, אך לא להעדיף עליו?

(כי ימכר, תדע שהאשמה היא) לך שהוא כלומר, בסבתך. שלא מלאת חסרונו אשר חסר לו, על כן אחר שועבדך שש שנים, אל תעשה באופן יצטרך לחזור לימכר, שהוא, אם תשלחנו ריקם, כי הלא לא יהיה לו לחם ושמלה, כי כל יגיעו בהיותו עמך היה לך (ונשאר אצלך),

נמצאת מוציאו, בלתי חפשי, אחר, שיצטרך לחזור ולמכור עצמו אחר כך, כי כל העומד ליגזוז כגוזז דמי.

וזהו ובשביעית תשלחנו חפשי מעמך, לומר, שלחנו באופן, יהיה חפשי מעמך, ולא יצטרך להיות עבד,

ובמה יהיה זה? הלא הוא, כי, וכי תשלחנו חפשי מעמך, לא תשלחנו ריקם, שאם ריקם יהיה, לא יקרא חפשי, כי ישתעבד מיד:

ואם תרצה שיעניקו לך מן השמים, לא בלבד לא תשלחנו ריקם, כי-אם, גם, העניק - תעניק לו. וזהו אומרו העניק? תעניק לו כו'

אשר ברכך יי א-להיך תתן לו: פירוש ב: ('לא ירע לבבך בתתך לו' כי לא משלך אתה נותן)

יד: העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך יי א-להיך תתן לו.

א: אומרו אשר ברכך כו', כי מי לא ידע כי אשר ברכו ה' הוא מה שיתן לו?

ב: וגם אומרו תתן לו הוא מיותר! ולא ירע לבבך בתתך לו, כי לא משלך אתה נותן כי אשר ברכך ה' א-להיך, הוא (ההעניקה) שתתן לו. וזהו אשר כו' תתן לו:

וזכרת כי עבד היית: פירוש ב: (מצוך את הדבר הזה) היום: פירוש ב, וג: (ראוי לך לעשות כמעשי ה' לפדות ... את הדל, כאשר עשה לך הוא יתברך ... ויפדך ... ולא יצטרך לימכר ... ועל שהנחתו, לבא לידי גדר שימכר ... על כן אנכי מצוך ... ההעניקה, לתקן מה שלא שלמת גמול לקונך ... לפדות ... את הדל, כאשר עשה לך)

טו: וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך יי א-להיך על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום.

א: אומרו וזכרת כי עבד היית כו', מה ענין זה אצל העניקה?

ואילו היה אומר 'כי עבד היית ויוציאך ה' ברכוש גדול' היה צודק, שכיוון, כי נעניק לו, כאשר העניק לנו ה', אך, אומרו,

ויפדך ה' כו', אין הפדיון מה שהצילנו ברכוש, רק מה שפדאנו מיד מצרים!

ב: אומרו, על כן אנכי מצוך, שהנפקותא הזאת נשמעת מאליה באומרו וזכרת כי עבד היית כו'!

ג: אומרו היום, שהוא מיותר, ובלתי מתייחס היות הדבר היום, מימים זולתו!

שמוא תאמר, כי מה היה לי לעשות, שתאשימוני, על שהנחתו, לבא לידי גדר שימכר, שלא מלאתי חסרונו, והלא, אין בא לימכר, רק אשר הרבה עליי חובות וכיוצא, שלא בלבד צריך מזון, כי-אם, גם לשלם את נושיו.

לזה אני אומר לך, כי וזכרת כי עבד היית במצרים, ויפדך ה', ואם כן, גם אתה היה ראוי לך לעשות כמעשי, לפדות את זה (האיש), גם אתה,

'היום' פירוש ב: כי על כן אנכי מצוך הדבר הזה, היום, שהיא ההעניקה, לתקן מה שלא שלמת גמול לקונך, כאשר עשה לך.

'היום' פירוש ג: ואומר לך זה, היום, טרם תקנה העבד, למען תתקן בבא הדבר לידיך, לפדות את הדל, כאשר עשה לך הוא יתברך ולא יצטרך לימכר:

וזכרת כי עבד היית: פירוש ג: (מצוך את הדבר הזה) היום: פירוש ד: (על ידי מצוה זו שתעשה כתקנה, ימשך, כי וזכרת כי עבד היית כו' ויפדך כו', ותבא להכיר, מה שאתה חייב לו יתברך)

טו: וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך יי א-להיך על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום.

א: אומרו וזכרת כי עבד היית כו', מה ענין זה אצל העניקה?

ואילו היה אומר, 'כי עבד היית ויוציאך ה' ברכוש גדול' היה צודק, שכיוון, כי נעניק לו, כאשר העניק לנו ה', אך, אומרו, ויפדך ה' כו', אין הפדיון, מה שהצילנו ברכוש, רק, מה שפדאנו מיד מצרים!

ב: אומרו על כן אנכי מצוך, שהנפקותא הזאת נשמעת מאליה, באומרו וזכרת כי עבד היית כו'!

ג: אומרו היום, שהוא מיותר, ובלתי מתייחס היות הדבר היום, מימים זולתו!

וזכרת כו', לומר, (אם תקשה לה', אשר) אם כל כך חביב זה העני לפניך, למה לא אסרת עלי שלא אקנה אותו, כי-אם, שאתקן כל ענייניו...?

דע לך, כי לא מנעתי זה ממך, ל'מה שגם על ידי מצוה זו שתעשה כתקנה, ימשך, כי וזכרת כו' ויפדך כו', ותבא להכיר, מה שאתה חייב לו יתברך, ברמז משפטי העבד הזה.

על כן אנכי מצוך הדבר הזה היום, מענין אשר תיטיב לו אחרי המכרו, ולא צויתך, שלא תקנה אותו מהיום, שעדיין לא קנית אותו.

(עם שלא יבצר, כי טוב טוב, היה לעשות, שלא יבא לידי כך)

וזכרת כי עבד היית: פירוש ד:

('וזכרת כי עבד היית' במצרים'... לא את אבותיך בלבד גאל... כי-אם גם אותך... שבכל דור ודור 'עבד היית')

ג: ... תשלחנו חפשי ... לא תשלחנו ריקם. יד: העניק תעניק ... טו: וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך יי א-להיך על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום.

וזכרת כי עבד 'היית' במצרים, כלומר, גם 'אתה' שבכל דור ודור עבד היית, כי לא את אבותיך בלבד גאל, כי-אם, גם אותך,

כי 'אילו לא הוציא ה' כו' עדיין אנו ובנינו כו'.

ועל ידי כן ושמרת לעשות את כל החוקים האלה כי עליך הוא החיוב, כאילו אתה יצאת ממצרים:

איש כמתנת ידו כברכת י"א-להיך אשר נתן לך. פירוש א:

(אל יראה בעיניך כי שואל 'אני' 'ממך'... ואל תאמר, כי אתה הוא הנותן... כי... מתנתך, שלו יתברך הוא, אלא שהוא על ידך)

טז: ... ולא יראה את פני י"א ריכם. י"א: איש כמתנת ידו כברכת י"א-להיך אשר נתן לך.

א: הנה מהראוי היה לומר, מתנת איש בידו, או כמסת ידו, כי אומרו איש כמתנת ידו, יראה משולל הבנה!

ב: וגם אומרו כברכת כו', יראה שהוא ענין ראש הכתוב, והוא כפול!

אך יאמר מאמר התנא, באומרו, 'תן לו משלו שאתה ושלך שלו'.

וזה יאמר איש כמתנת כו', לומר, הלא אמרתי לך שלא תראה את פני ריכם,

אל יראה בעיניך כי שואל 'אני' 'ממך', כי אתה דע לך, כי האיש הנותן, הוא כמתנת ידו, מה מתנת ידו הוא שלו יתברך, כי לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות, כן האיש עצמו הוא שלו יתברך.

ואל תאמר, כי אתה הוא הנותן, כי הלא אמשול לך משל, כי הלא הכסף והזהב שהרוחת על ידי אמצעות בני אדם, שנשאת ונתת עמהם, האם תאמר, כי אותם בני האדם, הם נתנו לך הריח, לא כן הוא, כי-אם, ברכת ה' היא העשירתך, ואם כן, לא היו, רק סרסורים, שעל ידם ברכך ה'.

כן גם זה, ה' הוא הנותן לדל, אלא שהוא על ידך.

וזהו, כברכת ה' א-להיך אשר נתן לך, עם שלא נתן מידו לידך, כי-אם על ידי הזולת, כן גם אתה, מתנתך, שלו יתברך הוא, אלא שהוא על ידך, לכן, אל ירע בעיניך לתת:

איש כמתנת ידו כברכת י"א-להיך אשר נתן לך. פירוש ב:

(כמתנת יד' האדם בתתה לדל, אין ה'יד', היא הנותנת, כי-אם כל האדם... כן הוא ענין הצדקה... ה' הוא הנותן... נפשך הנותנת היא שליח יוצרה... כי חלקה היא...)

י"א: איש כמתנת ידו כברכת י"א-להיך אשר נתן לך.

איש שהוא כל עצמות האיש, בתתו צדקה ידמה למתנת ידו, מה מתנת יד האדם בתתה לדל אין היד היא הנותנת כי-אם כל האדם עצמו ובפרט הנפש שהיא העיקר כי היא האדם, ואין האדם בידו רק חלק שהיא שליח של הכל.

כך כל האיש עצמו אינו רק שליח, כי נפשו שהוא האדם שהיא חלק א-לוה ממעל, הוא שליח הכל שהוא הקדוש ברוך הוא. נמצא כי הוא יתברך הנותן והיא כברכת ה' א-להיך כו'.

והוא, כי הוא יתברך אומר וצויתי את ברכתי לכם, והנקראת ברכה היא העושה כאומרו, ועשת את התבואה לשלש השנים, וכן הוא אומרו, ברכת ה' היא תעשיר, ועם כל זה, האם נאמר, שהיא (הברכה) הנותנת ולא השם יתברך?

לא כן הוא, כי-אם, נאמר, שה' הוא הנותן, אלא שהוא על ידה, כי חלקו יתברך היא, והחלק (הוא) שליח הכל. כן הוא ענין הצדקה, כי נפשך הנותנת היא שליח יוצרה, כי חלקה היא,

וזהו אומרו כברכת ה' א-להיך שהוא העושה, ועם כל זה, לא אמר, אשר נתנה (הברכה) לך כי-אם אשר נתן (ה') לך, ואין זה רק, כי מה שהיא (הברכה) עושה, הוא יתברך העושה ונותן, כמדובר:

איש כמתנת ידו כברכת י"א-להיך אשר נתן לך. פירוש ג:

(איש יראה לו כאילו הוא נותן... שלא לנוכח אדבר בו... כמתנת ידו'... אך... הקרוב אלי... יראה... מה שאתה נותן, ממנו יתברך הוא ... אינו כן, רק... לנוכח... אשר נתן לך')

י"א: איש כמתנת ידו כברכת י"א-להיך אשר נתן לך.

הנה איש יראה לו כאילו הוא נותן מתנת ידו, הוא. ולא מה' הוא, וזהו איש כמתנת ידו, ואיש כזה (שנדמה לו כנ"ל, לכן) שלא לנוכח אדבר בו ('מתנת ידו').

אך דע לך, הקרוב אלי (שאדבר לנוכח: 'אשר נתן לך', כי הנך מכיר) כי אינו כן, רק כברכת ה' א-להיך אשר נתן לך כן הדבר הזה, כי כאשר ברכת ה' אשר נתן לך, הוא יתברך הוא הנותן, כן גם מה שאתה נותן, ממנו יתברך הוא, לדל ההוא, כי אינך רק אמצעי. כי כאשר ברכת ה' באה לך באמצעות זולתו יתברך, והוא הנותן באמת, כן אשר נתן לדל, הוא יתברך הנותן, על ידך:

איש כמתנת ידו כברכת י"א-להיך אשר נתן לך. פירוש ד:

(הנותן לדל (באופן) יתבייש... אל העושה כן, אני מדבר שלא לנוכח: 'מתנת ידו'. תתן מתן בסתר... אל העושה כן אני מדבר... לנוכח: 'נתן לך')

י"א: איש כמתנת ידו, כברכת י"א-להיך אשר נתן לך.

איש כו', לומר, הנה איש הנותן צדקה, דרכו הוא לתת כמו בנותני מתנת ידו, שהוא כמי שנותן לחבירו מתנה דקיימא לן, 'הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו',

כן בתתו לדל (טועה אשר) מודיע או נותן מיד ליד. אך לנותן לדל, לא טוב הוא (ליתן כך), כי יתבייש, ולכן, אל העושה כן, אני מדבר שלא לנוכח (מתנת ידו').

אך, הקרוב אלי (ואז אדבר לנוכח) ושמע בקולי איעצך, והוא, כי תתן כברכת ה' א-להיך אשר נתן (נוכח) לך. (כי תעשה כמו ברכת ה' אשר נתן לך באופן שלא תתבייש)

א: שלא בירך (ה') אותך רק בסמוי מן העין בדרך הסתר,

ב: וגם אתה לא ראית אותו בברכך אותו ולא נתביישת, כן גם אתה כברכת ה' תתן, שהוא מתן בסתר:

ד"ת מספה"ק ע"פ האלשיך הק'

ספה"ק שפת אמת

מרב"ה ק"ר יהודה אריה ליב אלתר מגור

כי ירחיב י-הוה א-להיך את גבולך כאשר
דבר לך ואמרת אכלה בשר כי תאוה נפשך
לאכל בשר בכל אות נפשך תאכל בשר
(פ"ב כ')

במדרש, אגילה כו'

(וז"ל המדרש רבה: כי ירחיב, זש"ה,
אגילה ואשמחה בחסדך, אשר ראית
את עניי, ידעת בצרות נפשי ולא
הסגרתני ביד אויב העמדת במרחב
רגלי...)

אגילה ואשמחה בחסדך, מדבר
בישראל, אמרו ישראל, רבש"ע:

אגילה ואשמחה בחסדך שעשית
עמנו, שאילו נפרעת מן המצריים, ולא
נתת לנו את ממונם, היינו שמחים
שמחה.

וגילה יש לנו, שנתת לנו את ממונם.

אשר ראית את עניי, אלו ישראל,
שכתוב בהם, וירעו אותנו המצרים
ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה ונצעק
אל ה' א-להי אבותינו וישמע ה' את
קולנו וירא את ענינו ואת וגו'

ידעת בצרות נפשי, אלו ישראל,
שכתוב בהם, וימרו את חייהם

ולא הסגרתני ביד 'אויב', זה פרעה
הרשע, שכתוב, אמר אויב ארדוף

העמדת במרחב רגלי, שהרחבת
את גבולך, שנאמר, כי ירחיב וגו'
(דברים רבה פ"ד פס"ז. מבאר
השפת אמת:)

כי בני ישראל נבראו להאיר לכל
הנבראים...

אך כי בני ישראל מרוחקין בעצם
בריאתם, מגשמיזם.

והיה יציאת מצרים עצה מגורא
עלילה, איך שבני ישראל יוכלו לקרב
הכל אליו.

ועל ידי שהיינו במצרים, בצער תוך
החומר, והשי"ת הוציאנו ביד חזקה, היה
זה עצה, שנוכל אח"כ לקרב גם החומר
והגשמיזם אליו ית'.

וזה, כי ירחיב שנקודה הפנימיות
תתרחב לקרב הכל אל הפנימיות. את
גבולך, כי חוקי התורה הם גבולים וגדר
שלא יעשה האדם דבר האסור.

אך בני ישראל צריכין להוסיף גבול
בדברים המותרין. וזה סיג לתורה, והיא
תורה שבעל פה. וכפי מה שיש לאדם
גבול וגדר משלו, בכח היראה אשר בו
יוכל לעשות (וירחיב אל) עניני עולם-
הזה גם כן (בחי' אוכלה בשר), כי הגבול
ישמרנו.

וז"ש, כי ירחיב כו' אוכלה בשר.

ובאלשיך מדייק, דלא פי' תאוה
(של) הגוף, רק (כתוב: תאוה) נפשך. כי
בוודאי עיקר הרצון בהיתר בשר תאוה,
כדי לקרב התאוות אל השי"ת ולעבודתו.

וכל זה היה על ידי יציאת מצרים. שעל
ידי זה זכו אחר כך להתרחב כמ"ש, בכל
עצב יהיה מותר. (מצרים) (בכל עצב),
שעל ידי זה זכו (יהיה) אחר כך להתרחב
(יותר, - מותר)

ועוד, עתה כל המחשבות זרות שבאין
אל האדם דיקא בעת עבודתו להשי",
הוא לטובה. שבהתגבר עליהם, מתחברין
אליו. כדי שיוכל להיות טוב גם בעוסקו
בדברים זרים, בעניני עוה"ז:

ספה"ק מחזה אברהם

מרב"ה ק"ר אברהם דוד ווארמאן

מבוטשאטש

נתון נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי
גלגל הדבר הזה יברך ה' א-להיך (פט"ו י')

שמעתי מפי מוכיח אחד, נתון נתן,
שיהיה שני נתינות, הפרשת מעשר
כספים או חומש, ואחר כך הנתינה בפועל
להצריכים,

ועל ידי זה נמלטים מאחריות לברע ח"ו
בעת הנתינה, כי הרי כבר הוא מופרש
ועומד, ומצפה לשיקיים הנתינה
להצריכים.

וזהו, ולא ירע לבבך, והברכה נמשכת גם
על גלגל הדבר הזה, גם על ידי ההפרשה,
שהיא רק הכנה לגלגול זכות:

ופעם אחד שמעתי, שלא יהיה ההרעת
לב שיתן רק מצד הברכה הנמשכת על ידי
זה בקרן ופירות. רק יתן לשם שמים. וזהו,
ולא ירע לבבך, שתתן רק בגלל יברכה.

ומה שאמרו חז"ל, נתון נתן אפילו מאה
פעמים, כוונתם, גם כן, שלא יהא לו צרות
עין כשהוא מצטרך ליתן להרבה הצריכים
ברצופים זה אחר זה, או, לאחד שכבר נתן
לו, וסבר שהוא על מלאת הצטרכותו,
ונודע תיכף, שחסר לו עדיין, וצריך ליתן
עוד:

ויש לפרש גם כן ולא ירע לבבך כי בגלל
הדבר הזה. שלא יסבור שבנתינה אחד די,
כי בגלל הדבר הזה לבד,

רק ידע שהברכה הוא עד בלי די, למען
יתן ויחזור ויתן לפי הצטרכותם...

ולמעשה, תהיה נזהר, ולא ירע לבבך
בתתך לו, כי בגלל הדבר הזה, בנתינה
תהיה כמה שתהיה, יברכה,

כי לא כן הוא, כי אין הנתינה גורמת
כלל, רק, קצרו לפי חסד, ולפי השלמות
הצטרכות הצרכים, ואפילו נאבד ממנו
סלע ומצאו עני, יש לו שכר כידוע...

... לא שייך גדר שונא מתנות לענין
עניים מקבלי צדקה, כי גדול מה שהעני
עושה עם בעל הבית יותר ממה שבעל
הבית עושה עם עני, ובפרט כשמקבל
הצדקה לשם מצוה, מצד שכן יסד מלכו
של עולם שעולם חסד יבנה, ועל דרך מה
שכתוב, ויקחו לי תרומה, לי לשמי,
ושמעתי בשם החסיד מו"ה משולם
זוסיא זצלה"ה, דהיינו שהעני יקבל לשם

שמים, פשיטא שאין כל זה בגדר מתנה כלל, רק מצוה הוא דעבד:

וכן הספקת זבולון ליששכר אין זה כלל בכלל מתנות, כי מה שהוא לשם שמים לא שייך בזה מתנה כלל, כי מידו הכל ומידו נתנו, כידוע. וגם שיסוד העולם שיהיה לאחד עודף הרבה מהצטרפותו, ולאחד יחסר מהכרחיות הצטרפותו:

כל זה הוא בדרך מה שפירש מוהר"ם אלשיך זצלה"ה את העני עמך, שהנחסר לעני הוא ביד העשיר בפקדון שיקיימו מצות צדקה לבר...

(וול"ק האלשיך, משפטים) אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך (פכ"ב כ"ד):

את העני עמך, שידמה אל הכותב כל נכסיו לאחד מבניו שלא עשהו אלא אפוטרופוס, אמדן דעת הוא שלא יניח את השאר ריקנים. נמצא חלק כל אחד כפקדון אצלו.

כך הוא יתברך העשיר את אחד, היתכן שהניח את השאר ריקם, והלא גם הם בניו, אלא אפוטרופוס מינהו לזון את הדלים וחלק הדלים אצלו עודף על חלקו. וזה יאמר, את העני עמך כי חלק העני שהוא רבוי האת הוא עמך:

(וול"ק האלשיך, קדושים) ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצר ולקט קצירך לא תלקט. וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אתם אני ה' א-להיכם. (פי"ט: ט - י):

לא יעלה על רוחך כי משלך אתה נותן לעני, או כי מאסתיו מתת לו לחם כאשר נתתי לך, כי גם בני הוא כמוך.

אך הוא, כי חלקו הוא בתבואתך, ולזכותך כוונתי לתת לו חלקו מתחת

ידיך. כמפורש אצלנו על פסוק, את העני עמך, ובפסוק, וחי אחיך עמך.

וזהו החילו בלשון רבים באומרו ובקצרכם, וצאתו בלשון יחיד באומרו לא תכלה וכו'.

אך הוא, כי מתחלה אמר לשון רבים, לומר קציר ארצכם של בעל השדה והעני והגר, כי מהכל הוא לפי האמת, כי חלקם שם, ומה גם כי דרך העשיר להעמיד קוצרים שכירים עני וגר. ועל בעל הבית והקוצרים אמר ובקצרכם את קציר ארצכם. ואחר כך את בעל הבית אמר לא תכלה וכו', לכן אתה בעל השדה לא תכלה וכו' בשביל העני הנכלל עמך בתחלת הפסוק.

(וול"ק האלשיך, בהר) אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מא-להיך וחי אחיך עמך (פכ"ה לו):

החלק שהיה ראוי לתת לעני, כי גם זה לו בן, מעדיף על נכסי העשיר, למען יתן לו משלו ויחשיב לו הוא יתברך כאילו משל עצמו נותן לו. והוא כמשרה את בנו על ידי שלישי כמפורש אצלנו במקומות רבים.

וזה יאמר לו הוא יתברך, ירא את א-להיך מליקח רבית מהדל כי משלו אשר ניתן לך אתה מלווה לו, כי הלא וחי אחיך עמך, כלומר החיים של אחיך לחם מחייתו עמך הוא, כי למען זכותך נתן חייו בידך.

וזהו וחי אחיך שהם חיי אחיך הם עמך בנכסך.

ואם כן איפה, למה תקח על ממונו, רבית ממנו:

(וול"ק האלשיך, כי תצא) ... ולא אחיך לא תשיך ... (פכ"ג כ"א)

... וחי אחיך עמך האמור על ענין זה, שהוא כי אחר שבנים אנחנו לה' א-להינו איך יתכן יעשיר את זה ויעני את זה עד כבר לחם?

אך הוא, כי כאשר בכתוב איש כל נכסיו לאחד מבניו לא עשהו אלא אפוטרופוס שאומדן דעת הוא שאינו מניח את כל יתר בניו למות ברעב, אלא ודאי שחלק כל שאר בניו נתן לזה שיתפרנסו תחת ידו כאפוטרופוס.

ועל דרך זה, אחר שעשיר ורש בניו יתברך המה, למה יעשיר את זה ויעני את זה?

אך אין זה, כי-אם, שכל חלקי העניים נתן לעשירים יהיו כאפוטרופוס על הדלים מנכסי עצמם.

ואם כן הנותן לדל ברבית, אחר שמשלו הוא נותן לו, למה יקח ממנו ריוח? והלא הוא יתברך אב לכולם, ולא העשיר את זה, כי-אם שיהיה כאפוטרופוס, כי גם הדל לו בן, ושלו נתן ביד העשיר.

וזהו, וחי אחיך עמך שהחיים ומזון של אחיך הרש עמך הם מאתו יתברך.

(וול"ק האלשיך, משלי) ... אל תמנע טוב מבעליו ... (פ"ג כ"ז)

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך, כלומר אם הוא עני, הוא להיותו עמך, כדי שתזכה אתה על ידו,

וכמבואר אצלנו יפה על הפסוק וחי אחיך עמך וזהו עמך, א"כ נמצא כאילו העני הוא בעל הטוב שמטיבים עמו, ולא שהוא ית' נותנו אליו על ידך,

וזהו אל תמנע טוב מבעליו, הוא העני. (עכ"ל האלשיך, וממשיך המחזה אברהם לבאר):

ואם כן פשיטא שאין זה בכלל מתנה, רק בדרך לשון מושאל נכתב לשון מתנות לאביונים, מצד שהוא בגדר נתינה מיד ליד, או מצד ששם המתנה בשופי הרבה יותר מהמוטל להספקת הצטרפות, וכל שכן הספקת בני יששכר אין זה כלל בגדר מתנה.

ספה"ק מראה יחזקאל

מרבח"ק ר' יחזקאל פאנעט מדעש

(פט"ו י"א) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את ידך לאחריך לעניך ולאבינך בארצך:

א: צריך להבין מלת לאמר שהוא מיותר!

ב: גם, ל"ל הנתינת טעם למצוה זו?

ועוד, מה שהקשו בגמרא, הא כתיב כי לא יהיה בך אביון כו'? ותירץ, כאן בעושיין רצונו של מקום כו'.

ג: קשה, הא אמרו במ"א, כתיב ונפש נענה תשביע כו' וכתוב ועניים מרודים כו' כאן באין עושיין רצונו של מקום. הא (קשה, דבגמרא הנ"ל מתרץ אשר) בעושיין רצונו של מקום, אין עני כלל?

והנ"ל בדרך הלצה, דמבואר בגמ' ובוזה"ק כמה מעשיות דעני, הוא דורונא, דמשדר ליה קוב"ה, להנצל מסכנה העתידה לבא,

וא"כ, לעולם צריך להיות (נמצא בעולם, איזה) עני שיזכו על ידו,

אמנם, דבר זה יוכל להתקן שלא יצטרך להיות (נמצא בעולם) עני,

והיינו, שכל העוסק בתורת עולה, כאלו הקריב עולה, וא"כ, כשילמוד פרשת הצדקה, שמקבל עליו לקיימה כשתבא לידו, מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, ויהיה ניצל מכל הסכנות,

והיינו, רק כשעושים רצונו של מקום, שאין העני צריך להיות בעולם רק בשביל לזכות את ישראל,

אבל בשאין עושיין רצונו של מקום, צריך העני להיות בשביל עצמו לכפר עוונותיו, או לכוונה אחרת (הקשור לבחי' הנ"ל שאין עושיין רצונו של מקום) ומ"מ שייכים כל המצות של נתינת צדקה, וכמ"ש בגמ', 'אם הקדוש ברוך הוא אוהב את העניים כו', משא"כ כשכולם זכאין.

וכמ"ש באלשיך ע"פ כי ימוך אחיך כו',

(וזל"ק האלשיך, בהר) וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך: (פכ"ה ל"ה)

מאמרים ז"ל, על פסוק, ישב עולם לפני א-להים חסד ואמת מן ינצרוהו, שאמר דוד להקב"ה: 'למה בראת עניים וישב עולם בשוה לפני א-להים?', והשיב לו הוא יתברך: 'אם כן, חסד ואמת מן ינצרוהו, מי ינצור מצות חסד וצדקה אם לא יהיו מקבלים?'

נמצא, כי את העני הזה היה הוא יתברך מנכה עוונותיו בייסורין אחרים, אלמלא שרצה הקב"ה שעל פי דרכם יזכו העשירים על ידם, באופן כי העשירים הם סבת דלות הדלים.

וזה טעם גדול עד מאד להסיר לב ראשי עם הארץ מלקפוץ את ידם להטיב את העניים והאביונים, כי הלא העשירים סבת דלותם.

וזהו אומרו, וכי ימוך אחיך כלומר לאח יחשב לך להועילו. כי הלא מה שמטה ידו הוא על היותו עמך למען תזכה בו, שאם לא כן לא היה עני. לכן והחזקת בו (עכ"ל האלשיך, ועפ"ז ממשיך ומפרש המראה יחזקאל:)

וזהו שאמר הכתוב, כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, פירוש אפילו כשתעשה רצונו של מקום, מ"מ, פעמים שיצטרך להיות עני בעולם ליזכות בו,

על כן אנכי מצוך 'לאמר' פתוח תפתח, פירוש, שתאמר פרשת פתוח תפתח, וללמוד פרשת הצדקה ולא יצטרך להיות עני בשבילך, כנ"ל. (יישוב קושיא ג' הוא אשר אם עושיין רצונו של מקום בכלליות, וגם עושיין רצונו ית' בפרט לאמר וללמוד פרשת צדקה, פתוח תפתח, עיי"ז, לא יימצא עני כלל)

ספה"ק תורת המגיד

מרבח"ק ר' דוב בער המגיד הגדול ממעזריטש

(הפטרה) הן גור יגור אפס מאותי.

פירוש, כי פעמים יש אדם שדבוק בצדיק, כשרואה שעובד הצדיק את הקדוש ברוך הוא שיושב ולומד ולפעמים שצדיק מדבר דברים בטלים,

והוא כמשל בן מלך שהוא הולך בין בני הכפרים לחפש אחר אוצר שיש אצל בן כפר, צריך להלביש את עצמו כבן כפר, כדי שלא יכירו שהוא בן מלך, ומגלין לו כל הסודות, והיכן הוא האוצר,

כן הצדיק מדבר דברים בטלים, והוא מקושר להקב"ה, מקשר את הדיבורים להקב"ה,

וזהו נקרא גירות, שהולך בשליחות הקדוש ברוך הוא למצוא שם המדות,

למשל אחד אינו יכול להתפלל, ומדבר דברי שחוק, ומעורר בעצמו אהבה, ואומר בלבו, 'אם יש לו תענוג מזה שהוא דברי שטות, כמה יש להתענג מהקב"ה שהוא תענוג לכל התענוגים', ועי"ז יתפלל באהבה ויראה.

וזהו, הן גור יגור, כשהוא בגירות, דהיינו שמדבר דיבורים בטלים.

אפס מאותי, כי יש בני אדם שסוברים שהקב"ה אינו מלוכש בכאן, והוא מחמת הבהירות מאוד, כמשל אור גדול, שמכהה הראות, ואינו יכול לראות, שנתגלה הבהירות עד שאין השכל משיג, ובאמת, הקדוש ברוך הוא הוא בכאן, רק התלבשותו אינו נראה,

כמו החורבן שהיה חסד גדול, כמו שכתב האלשיך זלה"ה, נטה קו ויאבל חיל וחומה:

נטה קו על בני העתיד, פי' שלא היו יכולים לסבול התגלות הבהירות הגדולה שיתגלה כשיבוא משיח בב"א. לפיכך נחרב הבית,

וזהו, אפס מאותי, שאין מה בעולם שאין אני, ע"ה, הוד והדר לפני, פי' לפני הקדוש ברוך הוא, כי עצמותו אין יכולים להשיג.

— — —

* קיצורי * ביאורי * ליקוטי * האלשיך הק' אבות פ"ו

משנה א: שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם: רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדי הוא לו נקרא ריע אהוב אוהב את המקום אוהב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות ומלבשתו ענוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק וחסיד וישר ונאמן ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות ונהנין ממנה עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין ומגליל לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממותו על כל המעשים:

ומלבשתו ענוה ויראה... (וגם הוא פירש על: רבי יונתן אומר כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וכו': אבות פ"ד מ"ט)

נבחר שם מעושר רב מכסף ומוזהב חן טוב: עשיר ורש נפגשו עשה כלם ה': ערום ראה רעה ויסתר ופתיים עברו ונענשו: עקב ענוה יראת ה' עשר וכבוד וחיים: צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם: במשלי (כ"ב א'-ה') ז"ל:

להורות כי אין העושר שלמות שיבור לו האדם להשתדל עליו הפך פנית ההמון וזהו אומרו נבחר וכו' לומר נבחר להמון שם מעושר רב עם שהעושר טוב בעיניהם ואולי בעל השם לא כן לבו אך מה שהוא טוב מהעושר באמת הוא המשיג חן בעיני א-להים כי בזה יובחן כשרותו ומה יקרה מעלת רבי חנינא בן דוסא מצא חן בכל קוראיו

אליו יתברך מכמה עשירים בעלי שם טוב אשר לא ישמע במרום קולם כמוהו.

ואל ישיאך לבך לומר: אם חפץ בו ה' בעצם למה לא יעשירנו והלא רוב בעלי חן אך דלים המה!

כי הלא נגד ענין שני טעמים שתשקיף ותרא כי אין העושר אושר א' כי הנה עשיר ורש נפגשו בדרך כל הארץ הוא המות כלומר נפגשים בשווי א' ערומים כצאתם מבטן אמם ואם כן מה יתרון לזה מזה.

ועוד טענה שנית: כי הלא לא על ידי בחירה ישיגנו כי עשה כלם ה' מאתו יתברך מוריש לזה ומעשיר לזה ואם כן העושר לא יתיחס שלמות אל האדם.

וכי תאמר בלבבך הלא טוב הוא העושר כי בו ימלט איש מרעה כי צדקה אשר יתן מעושרו תציל ממות ומכמה מאורעות שבידי אדם מה שאין כן אשר יחסר ממנו ועל כן לשלמות יתיחס וטוב לגבר ישתדל עליו אולי יכול הועיל!

הנה אינך אלא טועה כי הלא אין זה תלוי בעושר כי כמה עשירים לבלתי חסור מעושרם לא יגעו בו יד להמלט כי תחוס עינו על ממונו ולא יפזר יתן בעתו אך אשר הוא ערום הוא לבדו יעשה בדעת ולא רבים יחכמו לעשות כן כי אם אחד מני אלף וזהו ערום ראה רעה ונסתר ואחד קראתיו אך ופתאים אין צריך לומר שלא נשמרו כי אם גם בעושרם עברו עבירות בגאותם ונענשו, נמצא עושרם לרעתם ולא לטובתם.

וגם אל תתמה על הבעל חן אם דל הוא שהיא רעה חולה יהיו כל ימיו מכאובי ענוי: כי הלא לטובתו הוא כי בזה יקנה אושר מופלג וזהו עקב ענוה וכו', כי עקב הענוה הנמשכת באיכותו בעניותו יקנה יראת ה' מושרשת בו וגם עושר וכבוד וחיים כי על ידי הענוה ויראה אם יעשרנו ה' לא יירא מהיות עובר

ונענש כי על ידי מדת ענוה אשר קנה כשנכנע בדלותו יקיים את התורה מעושר ולא יבעט וזהו עושר וכו' והוא מאמר התנא כמבואר אצלנו כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר כי למה שנכנע בעוני גם כי יעשיר אחרי כן לא יתגאה לבעוט רק יקיימה אך אם מבטל את התורה מעושר סופו שגאות העושר תגרום שגם אם יעני לא יספיק העוני להכניעו לקיימה רק יבטלנה מאשר נדבק בו רוע גאווה בעושרו.

ונתן טעם אל אומרו שעל ידי ענוה הנמשכת מהדלות יקנה עושר אמתי ומתמיד ואמר שעל ידי ענותנותו אשר קנה לא יטנו עושרו אל עקשיות גאוותו ורעות הנמשכות לבלתי ישרים בלבבותם וזהו אומרו צנים וכו' לומר למה עקב ענוה כו' עושר וכו' כי הלא צנים פחים שבדרך עקש הם הטיות רעות המתרגשות מהעושר האיש הזה שומר נפשו ירחק מהם באופן שלא בעושר יפסיד כבוד וחיים:

ומרחקתו מן החטא...

שמרה נפשי כי חסיד אני הושע עבדך אתה א-להי הבושה אליך: בתהלים (פ"ו ב') ז"ל:

מאמרם ז"ל בגמרא שאמרו על פסוק מי יתן והיה לבכם זה להם וכו' שאמר הקב"ה כפוי טובה בני כפוי טובה בשעה שאמרתי לכם מי יתן והיה וכו' היה לכם לומר תן אתה כו': והלא כמו זר נחשב נגד כלל גדול שבידינו כי הבחירה חפשית בידו של אדם להרע או להיטיב והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ואיך היה להם לומר תן אתה.

אמנם אין ספק כי יש הפרש בין קודם הגיע האדם אל גדר חסידות שעדיין לא הכניע יצרו להיות עם היצר הטוב לעבוד את ה' כי מאז והלאה אינו להטות הבחירה כי אם לקיים והתמיד

מה שכבר הוא וזהו אומרו לבכם זה כי לבכם כולל שתי היצרים כאחד לירא את ה' והוא מאמרם ז"ל על רגלי חסידיו ישמור שהקב"ה שומרם מן החטא וכן אמר רבי מאיר כל העוסק בתורה לשמה כו' מרחקתו מן החטא ומקרבנו לידי זכות וכן על חמורו של רבי פנחס בן יאיר אמרו ומה בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם צדיקים עצמם לא כל שכן.

ונבא אל הענין כי בראות דוד את עצמו בהתייאשות בברחו מפני שאול אומר בלבו אי לי מפשעי אם אהרוג או לי מגופי אם אהרג על כן בקש רחמים על שניהם ובחשוב ועיקרי החל היא הנפש ויאמר שמרה נפשי מן החטא כי כבר חסיד אני ולאשר הוא חסיד דרכך הוא לשמרו כי רגלי חסידיו ישמור כמדובר ועל הגוף פן יהרגני שאול וזה תלוי בבחירת שאול כי בשמך את גופי פן יהרגני צריך לבטל בחירתו והוא ברדפו אותי החל בחטא ואינך שומר מן החטא את מי שהחל בו על זה אני אומר טעם אחר והוא הושע עבדך כו' והוא בשום לב כי הראוי היה יאמר הבוטח בך ולא הבוטח אליך אך יאמר אל תושיע גופי מליהרג למעני כי אם למענך כי הלא אני עבדך ואתה א-להי ואיככה תוכל וראית את עבדך ביד הורג ולא תצילנו מידו כי אין הצר שוה על בחינת בחירתו בנוק המלך באבדן עבדו כי על כן שלח ידו יתברך במצריים על עכבם עבדי ה' לעבדים ולא הניחם בבחירתם וגם שבהציל אותי אני נהנה ונמצא שההנאה היא אלי זה היה אם אחפזן בחיים על הנוגע לי אך אני הבוטח אליך להיות אליך עובד אותך תמיד נמצא כי אינך בהציל אותי רק מציל עבד מלך וזהו אתה א-להי הבוטח אליך כי אתה א-להי הבוטח להיות גם אני אליך כאשר אתה א-להי:

לי עצה ותושיה, אני בינה לי גבורה: במשלי (ח' י"ד) ז"ל:

התורה אומרת ראו נא בחוש היקרה להולכים בתורות חצוניות או נמוסיות כהולכים בתורת ה' שאנצח מלחמתם בהחזיקם בי והוא כי שתים הנה בחינת התורה, א. עסק החכמה הנלמדת מהרב. ב. כאשר יבינו בה דבר מתוך דבר וכל אחת מנתיבותיה תדבר אל בני ישראל מתחלת החכמה ואומרת לי עצה וכו' לומר בשבילי שאתם עוסקים בי הוא יתברך נותן לכם עצה כי תצאו למלחמה וכו' שמייעץ אתכם תצאו באחדות שהוא באמרי תצא בלשון יחיד ועל ידי עצתי זאת עם עסק התורה אל תיראו ואל תחפזו וכו' כי ה' א-להיכם החולך לפניכם וכו' ואין זה רק עם זכות עוסקים בי אמנם ותושיה כי גם שה' יתנונו בידך הוא שיכניע את השר אך האנשים תהרגו בידכם ולא יבצר מכם לאות ותשות כח וזהו ותושיה עונה הבינה אחריה ואומרת אני בינה לי גבורה לומר כשאני בינה מצויה אתכם שתעסקו בבית התורה לא תהיה לכם תושיה כי אני אעשה הכל גם עם השר גם עם אנשיו כי לי הגבורה כלה ועד ממהר שרי יששכר עם דבורה כי המה היו יודעי בינה לעתים, ומן לא יראה ורמה, ותורתם היתה עושה כל המלחמה והם יושבי על דרך שיחו משיחים בתורת ה'.

או יאמר לי עצה שאומר הוא יתברך בשבילי היא עצה שאתה מתייעץ בעיון לדעת איזו אמתת ההלכה ונמשך לך בשבילי מזה תושיה שנתש כחך אל תחוש כי אינך בהשיגך הבינה בעיון כמשיג ענין גשמי כי הלא אני בינה כי את עצמי אתה משיג כי אני וחכמתי אחד ותשות כחך לי היא גבורה כי על ידה נוסף בי כח כביכול כמה דאת אמר ואנכי מלאתי כח את רוח ה' כנודע ליודעים חן הפך מה שעל ידי ביטול עסק התורה נאמר צור ילדך תשי חלילה, ומזה תבין אשר תעלה גם אתה:

משנה ב: אמר רבי יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נוף שנאמר נוס זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם ואומר והלוחות מעשה א-להים המה והמכתב מכתב א-להים הוא חרות על הלוחות אל תקרא חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה וכל מי שעוסק בתורה תדיר הרי זה מתעלה שנאמר וממתנה נחליאל ומנחליאל במות:

דברו על לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה: קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסלה לא-להינו: בישיעה (מ' ב'-ג') ז"ל:

הנה אמרו רבותינו ז"ל בספר הזוהר פרשת ואתחנן כי התשובה העתידה תהיה על ידי התורה וכן ברעיא מהימנא פירשו פסוק עני ורובך על חמור שהוא כי על זכות התורה יבא המשיח כמה דאת אמר יששכר חמור וכן אמרו רבותינו ז"ל כי כאשר יתעסקו במשנה תבא הגאולה דכתיב גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם:

ונבא אל הענין והוא כי אחר אומרו כי מלאה צבאה שהוא כי תבא הגאולה בעת הקץ ואומר הוא יתברך הלא תאמרו: 'למה אני תופס בחינה זו? והלא אפשר שתזכו שאחישנה קודם עתה', או תאמרו: 'למה אני מעורר אתכם שתשובו קודם הזמן? שתזכו קודם! שאחישנה!' לזה אמר: מה לעשות (עוד, אשר) ולא עשית? כי הנה קול קורא במדבר שהיא בת קול היוצאת בכל יום תמיד מהר חורב שהוא במדבר, שאומר:

אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שעל ידי כן יהיה לכם חירות שעל ידי התורה אתם שבים ומפנים כל מכשול עון וזהו פנו דרך ה' שתפנו לו דרך לבא לגאול אתכם כי מכשולות אשמותיכם הם המעכבים ואשר אין לו עונות שידמה לערבה עם כל זה על ידי התורה ישרו מסלה לא-להינו שעל ידי התורה על העדר עון תדמה לדרך שמלבד שאין בה מכשולות גם יש בה מסלה מרוצפת אבני יקר לעורר לב המלך הקדוש למהר לבא במסלה ההיא וזה ישרו בערבה מסלה לא-להינו:

כלם אחוי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות: בשיר השירים (ג' ח') ז"ל:

הנה ששים רבוא שנעשו על ידי קדימת נעשה לנשמע קנו שתי מעלות טובות. אחת שהיה להם לישראל זיין וכח לבטל מעליהם שעבוד מלכיות, שנית לבטל מלאך המות. וזהו כלם אחוי חרב, כי כל הששים גבורים שהם ששים רבוא מלאכי השרת, כלם היו אחויין מהזיין שאמרו רבותינו ז"ל, שהוא... חרב נגד שעבוד מלכיות, שבו שם המפורש שהוא כנגד מלאך המות:

ואמרו מלומדי מלחמה, הוא, כי הנה ראוי לדעת, אם מעת העמדתן בהר סיני זכו אל היותם בני חורין מן המלכיות ומן מלאך המות, מה ענין אומרם ז"ל (אבות ו' ב') חרות על הלוחות, מה ענין הלוחות אצל מה שהיה (במתן תורה, שהוא) טרם (שהלוחות) ינתנו ארבעים יום?

אך הוא בלי ספק, כי כח החירות לא היה מוחלט מאז (מתן תורה), רק היה מעותד מעתה להתקיים בעת נתינת הלוחות, שאם היו זוכים לקבל לוחות ראשונות היה להם החירות. וזה יאמר מלומדי מלחמה, כי עדיין לא היו לכחות ההם כח ללחום לעומת צרת המלכיות,

רק היו מלומדי מלחמה בלבד על ידי מעמד הר סיני. והיה הלמוד מלחמה מה שאמרו ז"ל כי כל נפש ונפש שנמצאו בסיני, הנולדים ואשר עדן לא היו בעולם, קבלו כל אחד חלקו בתורה איש איש לפי בחינתו, והוא מה שמחדש כל תלמיד חכם וכל תלמיד ותיק בתורה להלחם מלחמתה של תורה כנודע, וזהו מלומדי מלחמה. ופירש ואמר איש חרבו כו', שכל איש מהששים רבוא מלאכים היה חרבו על ירכו שהוא הזיין, מפחד בלילות, שהם שתי לילות, ליל שעבוד מלכיות וליל חשך המות, כי שתיקן היה כולל כמדובר, שהיה זיין ושם המפורש חקוק בו.

משנה ג: הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד וקראו רבו אלופו ומיודעו שנאמר ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי והלא דברים קל וחומר ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומיודעו הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד אפילו אות אחת על אחת כמה וכמה שצריך לנהוג בו כבוד ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו:

כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו: במשלי (ד' ב') ז"ל:

אל יעלה על לבך לומר למה יקפיד הוא יתברך על תורתו אשר נתן לנו המלכות ומגשמת אצלנו הלא הבחינה הסודיית אשר לה היא העיקר אצלו יתברך אך בדרך הזה מה לו אם כל תבונותינו יהיו ממנה או מרוח מבינתנו עם היות הבחינה הזאת בלתי

מתיחסת אליו וגם היא כמלבוש בלבד אל תוכיות סודה. על כן אמר כי לקח טוב וכו' כלומר גם הנלקח ונתפס ביד אשר נתתי לכם שגשמותה ככם לשתלמדה ולא יעצרכם הגשם הלא טוב הוא ולא יעלה על רוחכם כי אחרי שנתתי והלבשתיה סלקתי ידי הימנה להיותה מלובשת כי קדוש אני ואהיה ככל נותן מתנה שמסלק הנותן ידו הימנה כי גם שנתתי לכם עדיין תורתי היא לכן אל תעזבו וזהו תורתי אל תעזבו והוא כי גם בזה דבק הסוד והרוחני כשלחבת הבלתי ממשית הדבקה בגחלת.

או יאמר כי הנה בשמות רבה אמרו רבותינו ז"ל על לקחת מתנות באדם שהתורה היא מקח ולא בחינם וזהו לקחת יכול שאתה צריך ליתן דמים תלמוד לומר מתנות וביארנו שם שלא ינכה ה' מזכיותיך בדמי התורה אשר זיכך השי"ת לתת לך כי אם כמתנה וזה יאמר פה אל תקל בעיניך מעלת תורתי להדבק בה כי הלא לקח טוב כלומר דבר הנלקח וטוב גם אם היה נלקח בעצם הוא טוב ותראו שנתתי לכם כלומר מתנת חיים בלי ניכוי אל תזלזל בה על תתי אותה חיים להקטין ערכה כי הלא תורתי היא מתיחסת אלי לכן אל תעזבו לבלתי הבין שלא מתוך אמריה:

משנה ד: כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

משנה ה': אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד יותר מלמודך עשה ואל תתאוה לשלחנם של מלכים שישולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך:

כך היא דרכה של תורה...

פן תאכל ושבעת ובתים טבים תבנה וישבת: ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה: ורם לבבך ושכחת את יהוה אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש: המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחרייתך: ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה: וזכרת את יהוה אלהיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך כיום הזה: בדברים (ח) "ב-י"ח (ה) ז"ל:

הנה, העובד את ה' שהוא בעסק תורה ומצוות, הוא, כי כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה, ואתה לא תעשה כן רק ואכלת ושבעת. ותחת התנאי השני שהוא ועל הארץ תישן לעשות משיבת העולם הזה עראי, אדרבה ובתים טובים תבנה וישבת. והלא תראה כי אתה העושה כן בקרך וצאנך ירבין, בקרך שלך וצאנך שלך הם אשר ירבין וכסף וזהב ירבה לך, כלומר, אך לא לעוסק בתורה ומצוות, וכל אשר לך דוקא ירבה אך לא לאשר עושים עיקר מתורה ומצוות. ובוה ורם לבבך הוא היצר הרע באמור, הלא העוסק בתורה הלא עיקר פירותיו בעולם הזה לו המה ולמה אין לו שופע טובה בעולם הזה ושכחת ההשגחה:

והנה טרם יפרש מה שיאמר בלבבו, הקדים ואמר ושכחת כו', והוא לומר, הלא אמרתי לך כי רוב טובה תטה מהדרך הטובה כי ורם לבבך. ושמוא תאמר: 'הלא הוא יתברך ידע דרך עמדי לבעוט בטובה למה לא תיקן לפני הדרך לבלתי אחטא?'

לזה אמר: מה לעשות לך הוא יתברך (עוד, אשר) ולא עשה הוא יתברך? טרם תת לך הטובה הקדים הודעה לבלתי תחטא ולא שוה לו עמך,

כי ושכחת כו', כי כל כך ירום לבבך שהוא היצר הרע - כנודע מאומרו לבבך ולא לבך שהוא לכלול היצר הרע - שתשכח את אשר עשה לך ה' מטרם השפיעו בך את הטובה הזאת. והוא, אשר הוציאך מארץ כו'. לומר, אילו היית זוכר מה שהוציאך ה' מארץ מצרים מבית עבדים לא היית מתעלה ורם לבבך בהיותך עתה בבית חירות אשר בנית וישבת בהשתדלותך, כי אז לא השתדלותך הוציאך, כי מה כחך אז לצאת מארץ של מצרים הוא השר הנקרא כך כנודע מרבותינו ז"ל. וגם מה כחך להכניע המול שהיה מחייב שעבד לא יצא משם לחירות, וזהו מבית עבדים שהיתה מצרים בית קבוע לעבדים בל יצאו משם עוד:

ואשר תתייחר מאשר בקרך וצאנך ירבין, הוא שתשכח המוליכך במדבר הגדול, שתחת ריבוי בקר וצאן היו לך רבוי נחש שרף ועקרב. וצמאון, ולא במקום שהיו בו מים אלא שנעלם ממך מקומם, כי אם אשר אין מים במציאות. ולו זכרת זה לא היית מתגאה כאשר בקרך וצאנך ירבין. ואשר תתגאה ברוכ כסף וזהב על שבו היה לך ברכה בכל אשר לך כי כל אשר לך ירבה, גם זה לך שתשכח המוציא לך מים מצור חלמיש. כי הלא מה שתטעה הוא לומר שאשר לו עוצם יד במעוץ יעשה חיל, הוא, כי לא תזכור כי הוא יתברך אינו עושה לך יש מיש כי אם יש מאין שהוא מים מצור החלמיש, ומכל שכן שכל אשר לך ירבה, שלא להקדמת היות לך כסף וזהב אתה צריך (בכדי שה' ירבנו), כי (הרי, כאשר) מאי דלא הוה (והיה אין, עשהו ה' אל) הוה, (א"כ) מאי דהוה (יש), לא כל שכן (שלא צריך ה' להקדמת כחך ועוצם ידך?), ואם כן איפה, לא זכרת זה, שאילו זכרת לא התגאית:

ושמוא תאמר: 'כי מה תעשה ליצרך הרע כי רע ורם הוא, ובמוצאו מקום להחטיא, שהוא בראות רב טוב העולם הזה, אז יחרץ?'

לזה אמר, כי גם זה גורם מה שתשכח המאכילך מן במדבר. ולא מן טבעי כי אם אשר לא ידעון אבותיך, שהוא לחם מן השמים רוחני אשר אין לו שייכות עם הגוף, כי אם כאשר כתבנו, שהיתה הנפש נזונית, כי לחם שמלאכי השרת נהנים ממנו, הוא, אלא שהיה שפע איכות מתפשט גם אל הגוף ומקיימו. ולמה עשה ככה הוא יתברך להאכילך מן רוחני, הלא הוא למען ענותך את הגוף ולהתישו, כי בעשות עיקר ההנהגה אל הנפש ושמירת מצותיו יתפשט לגוף, החומר נכנע והיצר הרע גם הוא יושפל, הפך המזון הגשמי שנוון הגוף בעצם ואגבו מתקיים בו הנפש, כי אז על ידי היות מזון הגוף עיקר יתייחר יצרו בו ויאבדו. והוא לעומת מה שכתבנו על ואכלת ושבעת על ידי שביעת הגוף יחרץ היצר הרע להתייחר. וזהו אומרו יתברך הנה ארבעים שנה האכלתיך מן, לענות הגוף בעשות עיקר ממה שכנגדו, כי כשזה נופל זה קם, על דרך מה שכתוב אצלנו על פסוק ויהיו חיים לנפשך:

ושמוא תאמר: 'הלא זה היה בשנים ההם אך עתה באכלם מאכל גשמי המשביע אל החומר ומצורף אל רוב טובה, ימצא יצרך הכנה להחטיאו?'

לזה אמר, ולמען נסותך כו', והוא, במה שכתוב אצלנו פרשת וירא על דבר נסותו יתברך את האדם כי הלא הכל גלוי לפניו יתברך ולמה ינסנו. אך הוא באחת משתי בחינות. או להודיע לזולת, צדקת הצדיק, שעמד בנסיון. או למען השביח צדקת צדיק בקרבו, כאשר כתבנו שם ממשל הפשטני שמכה בפשתן הטוב להשביחו. והוא, כי כאשר יביא יתברך את הצדיק בנסיון לוחם עם יצרו מלחמה רבה עד ינצחנו, ומאז נשאר יצרו הרע חשוב כמת, כל כך ניתש כחו עד שעוד לא ירים ראשו. כן אומרת תורת ה', הנה ויענך את גופך במאכל הנפש המתיש את הגוף, ולמען נסותך

שישאר יצרך תש כח לבלתי ירים ראש, ועשה כן כדי להטיבך באחריתך. שהיה חפץ הוא יתברך לתת לך טובה בסוף, ולשלא תבעוט בה הקדים תחלה הענוי ההוא למען תקיים מאז התורה מעוני כדי שתקיים אחר כך מעושר, כי מה שתשאר אחר כך מהעוני נכנע לא יניחך להתגאות אחרי כן. וזהו למען ענותך ולמען נסותך להטיבך באחריתך.

ושיעור הכתוב, למען ענותך, שתקיים במדבר התורה מעוני שהוא עוני הגוף בלתי אל המן עיניך, וגם למען נסותך שעל ידי המן היה החומר מזדכך ומשתבח כאשר ה' צדיק יבחן כדי שישתבח, והיה זה כדי להטיבך לתת לך רב טוב באחריתך ולא תבעוט:

ועם כל זה בעטת בי ואמרת בלבבך, כאשר גבה ורם ללבך כחי ועוצם ידי כו', כמפורש למעלה שהוא כחי שהוא השתדלותי שבנית לי בתים טובים ואשב בהם, ועוצם ידי אשר השיגה ידי זהב וכסף מאשר צאני ובקרי רבו, ובזהבי וכספי כל אשר לי הרבה ויהי לי כל החיל הזה:

ועל כן מה הוא תקון כל זה לבלתי תחטא, הלא הוא, כי זכרת את ה' א-להיך כי הוא הנותן לך כח. כי הלא כאשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים לא היה לך כח לצאת, כמאמרם ז"ל גוי מקרב גוי הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה, והוא יתברך קירב צדק מאלי, ודרך מתנה נתן לך כח (כמו שביאר בבראשית ריש פ"ד: צדק אומר יברא שכולו מלא צדקות... כי צדק הוא הנותן כח לעשות חיל לישראל... כמד"א בצדקה תכונני וכו'), והיה צדק אזור מתניו כו'), ומאז היה כדי לעשות חיל, להטיבך באחריתך. באופן כי גם החיל הזה הוא עשה ולא אתה כי הוא הנותן לך כח לעשות החיל אשר עשית. וכמאמרו יתברך באומרו אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ כו' זבת חלב ודבש, ואם כן מאז נתן לך כח כדי לעשות גם הוא לך חיל:

כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן כו':

אמר לחכמה אחתי את ומדע לבינה תקרא: לשמורך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה: והחזיקה בו ונשקה לו העזה פניה ותאמר לו: זבחי שלמים עלי היום שלמתי נדרי: על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך: מרבדים רבדתי ערשי חטבות אטון מצרים: נפתי משכבי מור אהלים וקנמון... הטתו ברב לקחה בחלק שפתיה תדיחננו: ועתה בנים שמעו לי והקשיבו לאמרי פי: במשלי (ו') פס' ד' ה' י"ג-י"ז כ"א כ"ד ז"ל:

בא להזהיר בל נטה אשורינו אחר חכמת טעות כי היא אשה זרה לנו מפאת נפשנו הקרובה אל קדושת התורה ויאמר כי יקרה בבנים נער חסר לב מעט מעט יבא בהיכליה עד כלה גרש יגרש עצמו מדת האמת ועיקריה כי מתחלה יבא בה כעובר דרך העברה בשוק משאה ומתנה ומאנה לנגוע נפשו אל פנת דעותיה הרעות רק אצל פנה ולא בפנה עצמה רק סובב בבלתי נגוע אל פנתה וגם זה דרך העברה ואחר כך קו לקו דרך ביתה יצעד פסיעה אחר פסיעה יהיה הולך ומחזיק בדרך בית פנימיות סברותיה המרים המאזרים ולא העברה לבד רק יצעד כמהלך באהלי אפדנו ועדיין יבוש מפני הרואים לאחוז צדיק דרכה בפרהסיא רק בנשף בערב יום וכו' ויהי כי היחל האדם ללכת דרך ביתה אז תחרץ רוח אשה זרה להקביל פניו לפעמו במחנה אמונותיה והענין כי הלא אין לך עבירה שלא תדבק בכח הטומאה כי על כן כל העובר עבירה יוליד קטיגור מתיחס אל מקורה והנה גדולה שבגדולות העבירות היא הטעות, ובכן בבא איש דרך ביתה אז יצא יצא כח הטומאה ההוא ולא תדבר בו כרומזת רק תעיר את רוחו כמדברת בו כאומרו העזה פניה ותאמר לו והיא

שית זונה מקושטת בייפוי טענותיה והיא זונה כי תחת אישיה גויי הארץ תקח את זרים אצלה קדושים אשר בארץ המה למאם בתוך טומאתה והיא נצורת לב כי תבא אליו בפתיות טענות חוסר לב או היא מקושטת כזונה מבחוץ אך תוכיותיה המתיחס אל הלב הבל הוא כי היא נצורת לב כעיר נצורה וזה דרכה כי לא תתחיל לך בפתח דבריה ברוע אמונותיה רק תקדים הקדמות והכנות תחלה ולאט לך הולכת ומעקשת דרכיה...

ואחרי התדבקה בו אז העזה פניה להדיחו מתורת ה' וישום כל מעייניו בורה ותאמר לו זבחי שלמים עלי וכו' לומר טוב לך כי תעסוק בי מבדת משה וישראל כי הלא בתורה במסכנות תאכל בה לחם שאיננה בלעדי יסורין כי זה דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' ועל הארץ תישן אך בי אין צריך לומר שגם יהיה לך אך בשר לאכול כי אם גם להאכיל לזולת כשלמים שיש בהם לכהנים ולבעלים כן יהיו זבחך אשר תזבח ואכלת כשלמים להאכיל וזהו יהיה לך עלי ובשבילי. מה שאין כן על ידי תורת ה' שהיום לעשותה ומחר ליטול שכרה אך אנכי היום שלמתי נדרי ועל כן לטוב לך לשבוע לחם יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך כי קדמתני אתה ובמקום שעל ידי עסק התורה על הארץ תישן, מרבדים רבדתי ערשי וכו' כי כל מלכים ויועצי ארץ מצעות כבוד יציעו תחתך לשמוע יפה חכמתך ולבל תאמר הלא תורתי תהנה לנפשי ובך יהנה גופי לבדו, לזה אמר נפתי משכבי מור אהלים וקנמון כי ריחנים טובים הנפש נהנית מהם.

והנה על כל הדברים האלה, הלא נפלא לאמר מי פתי מאשר ראה תורת ה' תמימה, ישמע אליה לדברים הרעים האלה, לזה אומר הטתו ברב לקחה וכו', כי אחרי שברוב לקחה שלקחתו בתחלה והחזיקה בו, לאט לו הטתו

לשמוע את דבריה, נמשך שאחרי הכנסו בחלק שפתיה תדיחנו, גם שאין בתוכיות עניינה ממש לא יביט רק אל חלקות שפתיה...

אחר צוותו אותנו בל נצא מקדושה חמורה של תורה לטומאה רצוצה של חכמת טעות, כי על ידה, הלא כמו זר נחשבו לומדיה לפניו ית', תחת היותם בנים לה', וכי מעט מעט תגרשם הזרה, עד יפילם במהמורות בל יקומו. והנה היה מקום יאמרו נא יראי ה': 'הנה אינו דומה ההולך לתומו לאיש נזהר, כי עתה הנה הזהירנו והודעתנו דרכי פיתוייה, וגם כי ננסה לעבור בה (ללמוד חכמות חיצוניות) לא נירא מרבבות פיתוייה, כי על משמרתנו נעמוד כי מזהירים ועומדים אנו מאתך, ואם חלילה תטה אשורינו אם נעבור בה, הלא לא יבצר ממנו מאומה מאזהרותיך, אלא לדעת לשוב עד ה' אלקינו, ואל תעצרנו יד אשה עצורה לנו, אשר היחלה לטמאנו ולהוציאנו ממשבר בנים לה' אלקינו'.

על כן בא שלמה ברוח קדשו כאלו התורה היא המדברת ואמר, ועתה בנים כלומר עתה בהיותכם אצלי בגדר בנים, כי לא באתם עד עתה אל האנחה של חכמת טעות, שמעו לי להתרחק מעליה ככל אשר צויתי, והקשיבו לאמרי פי ולא אל חלק שפתי זרה, אשר אמרתי כי בחלק שפתיה תדיחך, כי שתים הנה חלוקי דברותי מדברותיה. א', כי שלי הן אמרים ולא חלקת לשון בלי איכות. (וא"ת הלא (בפס' ה') 'אמריה החליקה' הוא לי אמירה לי איכות? וי"ל דאיתא (ירושלמי תענית פ"א ה"א) 'אריב"ל אם יאמר לך אדם איכן הוא א- להיך אמור לו בכרך הגדול שבאדום. מה טעמא? אלי קורא משעיר'. ע"כ. ובמפ': שגם שם באדום וכו', שמלאים כפירות וחכמות חיצוניות, גם שם מוסתר השי"ת. והרי זהו נכלל ב'איכות' אמירה הנ"ל. והנה גזר השי"ת אשר "וכבודי לאחר לא אתני" (ישעיה מ"ב): ועל כן אין כבודו ית' הנ"ל יכול להתגלות שם כלל. וזהו פי החליקה אמריה: שמכלל גזרה ההוא, אשר כפירת שפתי אשה הזרה גרמה אשר

החליקה והסתירה כל טוב א-להי הגנוזים תוך אמריה)

שנית, כי של הזרה מתייחס אל השפתים בלבד ולבה בל עמד, (ואבל) מאמרי (מתייחס) אל הפה המגיע חללו עד חלל הלב, וז"א הקשיבו לאמרי פי מקביל אל אומרו למעלה בחלק שפתיה על הזרה:

פת במלח תאכל וכו': (גם הוא פירוש על מיעוט שינה במשנה ו')

אל תאהב שנה פן תורש פקח עיניך שבע לחם: רע רע יאמר הקונה ואזל לו אז יתהלל: במשלי (כ' י"ג י"ד) ז"ל:

דרך פשטו ילמדנו מוסר השכל, אל יבטח איש בעשרו לחשוב כי כן יהיה תמיד, ולא יחסר לו גם עודנו סרוח על ערשו, כי הלא תנתק ותמוש היתד התקועה ויורש ותכפל רעתו, כי נתלמד בעצלה תפיל תרדמה ושינה ולא יעשה לביתו, ויגדל שבר רעבון ביתו. עוד אוסיף להזהירך, אל תרגיל עצמך במותרות וזהו פקח עיניך לראות את הנולד ושבע לחם, ולא תשבע בשר ויין וכיוצא בהם, רק לחם לבדו לבלתי הרגיש צער הדלות כי יבא עדיך, והוא מוסר התורה באומרה בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע, שלא הזכיר שביעה כ"א על הלחם לבדו.

ודרך רמז יאמר פן יאמר אשר סיגל תורה ומצות לרוב אך עשרתי מצאתי חכמה ומצות, עתה אנוח לי ואישינה בתרדמת שטף קנייני העה"ז, כי הלא רע ומר המעשה וזהו אל תאהב כו', לומר אל תאהב שינת תרדמה שטופו של ממון פן תורש מכל אשר סיגלת, ולא בלבד אהבת השינה תשנא כי אם גם היותך נוטה אל עסקי העולם זה, באופן שלא תישן מעסקי העולם הבא, זולתי שיהיו עיניך בלתי פקוחות על דרכי תורה ומצות, כי גם מזה תשמר וזהו פקח עיניך, ואם סיגלת כבר עוד

תוסיף, ושבע לחם אלקיך מלחמה של תורה.

או יאמר אל כל איש ואיש מתופשי התורה, אל תאהב שינה כי גם בלילה לא ישכב לבד, כי אין עקר רנה של תורה אלא בלילה פן תורש ותשכח תלמודך, וזאת שנית תעשה, אל תאהב מותרות ומעדנים המאטמים עיני שכלך מהשכיל על דבר, רק פקח עיניך הם עיני שכלך ושבע לחם, ולא משמנים וממתקים כמאמר התנא פת במלח תאכל, ... פן יאמר איש הבוחר בתורה ופת במלח יאכל, אני עניתי מאד כי תושיה מתשת כחי, וגם בשר ויין לא יבא אל פי, כי אם הלחם אשר אני אוכל, ולא על הלחם לבדו יחיה האדם, וכי האם כל איש צדיק תמים רע בעיניו שיצטרך תמיד לצרפו כמצרף וכמטהר כסף, לזה אמר אל תתמה על החפץ, כי הנה רע רע יאמר הקונה יתברך, כאלו תמיד אומר עדיין אתה רע ורחץ וטהר, אך ואזל לו כמזל" במדרש חזית על דודי ירד לגנו כו', שהקב"ה בא אל העה"ז ומריח בצדיק ונוטלו ומוליכו עמו למעלה, וזהו ואזל לו שהקונה אוזל לו מפנה אז יתהלל במהלל איכות הצדיק כי טוב, ולמען זאת מבקש להשביחו ביותר ולא שיאמר לטוב רע חלילה:

משנה ו': גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות שהמלכות נקנית בשלשים מעלות והכהונה בעשרים וארבע והתורה נקנית בארבעים ושמנה דברים בתלמוד בשמייעת האוזן בעריכת שפתים בבינת הלב בשכלות הלב באימה ביראה בענוה בשמחה בשמוש חכמים בדקדוק חברים ובפלפול התלמידים בישוב במקרא במשנה במיעוט שינה במיעוט שיחה במיעוט תענוג במיעוט שחוק במיעוט דרך ארץ בארך אפים בלב טוב באמונת חכמים בקבלת היסורין המכיר את מקומו והשמח בחלקו והעושה סייג

לדבריו ואינו מחזיק טובה לעצמו אהוב אהב את המקום אהב את הבריות אהב את הצדקות אהב את התוכחות אהב את המישרים מתרחק מן הכבוד ולא מוגים לבו בתלמודו ואינו שמח בהוראה נושא בעול עם חבירו מכריעו לכף זכות מעמידו על האמת מעמידו על השלום מתישב לבו בתלמודו שואל ומשיב שומע ומוסיף הלומד על מנת ללמד והלומד על מנת לעשות המוכיח את רבו והמוכיח את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו, הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי:

גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות...

כי את חזוה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם ואתן אתם לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל: זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי יהוה ביום הקריב אתם לכהן ליהוה: אשר צוה יהוה לתת להם ביום משחו אתם מאת בני ישראל חקת עולם לדרתם: זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמזבחים ולזבח השלמים. אשר צוה יי את משה בהר סיני ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם ליי במדבר סיני: בפ' צו (ויקרא ז' ל"ד-ל"ח) ז"ל:

הנה פשט הכתוב יראה, כי למה שעתי סיים כל מעשה הקרבנות שהתחיל מפרשת ויקרא, שלא נשאר רק קדשי שעה שבפרשת שמיני, וסדרי המועדות שמזמן לזמן. על כן, כהתימו כל קרבנות חובה ונדבה, אמר, זאת התורה וכו' שאמרתי היא לעולה למנחה וכו'.

א. וראוי לשים לב, שאם כן הראוי היה יאמר, זאת תורת העולה והמנחה וכו', ולא יאמר בלמ"ד לעולה למנחה וכו'!

ב. ועוד כי כל הפסוק מיותר!

והנה אמרו רבותינו ז"ל שהכונה היא לומר שנשלמה פרים שפתינו. כי בעסוק בתורת עולה, מעלה עלינו הוא יתברך כאילו הקרבנו עולה. ועל דרך זה במנחה או בחטאת וכו'. וזהו התורה לעולה וכו', כלומר בעד עולה ובעד מנחה וכו'.

ג. ועדיין קשה, למה נאמר ענין זה פה מבמקום זולת זה?

ד. ועוד אומרו, אשר צוה ה' את משה בהר סיני, מי לא ידע כי זאת התורה צוה ה' את משה בהר סיני?

ה. ועוד אומרו, ביום צותו את בני ישראל להקריב וכו', שהוא דבר משולל גיזרה, כי מה היה ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם, שאם הוא לומר שהיה במדבר סיני, מה בא להודיענו שלא ידענו, וגם מה יתן ומה יוסיף לנו בהודעה זו?

ויתכן, לימדה אותנו תורתנו הקדושה, מאמר התנא:

כי גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות, אלא שהתורה מביאה אותם על הסדר, כי תחלה אומר כי הכהונה גדולה מן המלכות, ואחר כך אומר כי גדולה תורה מן הכהונה. ובכלל הדבר הוא, כי מכל שכן שהיא גדולה מן המלכות. באופן כי שלשה כתרים הם בהדרגה, מלכות, ועליה כתר כהונה, ועליה כתר תורה. והוא, כי אחרי אומרו כל ענין עבודת הקרבנות, ואמר כי לקח ה' מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם לתת לכהנים. והנה ממוצא דבר, יצא עתק מפי איש שומע, לומר, עשר ידות יש במעלות כתר מלכות על מעלת כתר כהונה. כי הלא המלך, מלבד מה שמשתרר גם השתרר, הנה המס ומנדה בלו והלך (מייני מסים) נוטל מאת העם דרך שררה וכבוד. אך הכהן הלחם אשר הוא אוכל, משיירי קומץ המנחה, או הבשר מהקרבנות, הלא יראה כעני

המחזר, ונותנים לו איש איש מתבשילו. או חלף שכירות עבודת אדם כי יקריב קרבן על ידו, כשכיר יקבל פעלו, וכדי בזיון תחת כתר כהונה:

על כן להסיר מלב איש בער לא ידע להשכיל, בא הא-להים ויאמר, זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי ה' לו. זאת שאמרתי שיקחו אהרן ובניו חוקת עולם משלמי בני ישראל, אל ימעט בעיניך משחת רבות הכהונה מהמלכות, שהמלך נוטל מס דרך שררה וכבוד, והכהן כעני המחזר. כי אדרבא זאת משחת אהרן ומשחת בניו, כי משחת רבות וגדולה תחשב להם. כי הלא היא מאשי ה', שהוא משולחן גבוה, מאש מן השמים הם נוטלים, משולחן מלכו של עולם. מה שאין כן המלך שמאז העם הוא נוטל ולא משולחן המלך הקדוש. והטעם הוא, כי ביום הקריב אותם לה', לומר, כי אינו דומה המלך שבהקריב עצמו למלוך, אינו לכהן ולשרת לה', רק לשרת את העם לצאת ולבא לפניו. אך הכהן ביום הקריב אותו, הוא לכהן לה'. ועוד יתרון אחר במה שמקבל מאת העם, שאינו כמלך, שאין מתנות העם אליו רק עודנו מלך עליהם, אך לא אם יעבירוהו או אם ימות וכן אין לו שיעלח למלוכה, כי לא יקבל זרעו מאת העם, מה שהיה מקבל המלך אביו. אך הכהן לא כן, כי אם אשר צוה ה' לתת להם, ביום משחו אותם מאת בני ישראל, נשאר גם לזרעם אחריהם חוקת עולם לדורותם, הנה כי גדולה הכהונה:

ודע לך, כי כתר התורה גדולה אפילו מן הכהונה, כי הלא זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת וכו', כי זו, בכללה נכללת העבודה. כי אפילו בעסוק איש בתורת הקרבנות, מלבד זכות עסקו בתורה, תהיה לו גם כן כמקריב הקרבנות. ואין זה כי אם מהיותה גדולה ועולה על גבי הכהונה:

ועוד לך ראייה, והיא, כי הלא אשר צוה ה' את משה בהר סיני וכו', לומר ראו

עתה כי גדולה תורה מהקרבת, כי הלא התורה, היא אשר צוה ה' את משה בהר סיני, שהוא מקום קבלת התורה מפני עליון, ואז לא צוה על הקרבת, אך ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם לה', היו במדבר סיני ולא בהר סיני. שהוא אחר שחטאו בעגל, ולא היו בהר רק במדבר, שם נצטוו על הקרבת לתיקון אשמותם. אך לא בזמן הקדושה הגדולה, שהיתה בעמדם בהר סיני. ואם כן איפה אמור מעתה, איזה הוא הגדול, הנאמר ב(הר) סיני או הנאמר אחר כן (במדבר סיני):

במיעוט סחורה:

וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי ירחק ממך המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשום שמו שם כי יברך יהוה אלהיך: ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו: ונתתה הכסף בכל אשר תאזנה נפשך בבקר ובצאן ובין ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך ואכלת שם לפני יהוה אלהיך ושמחת אתה וביתך: כפ' ראה (דברים י"ד כ"ד-כ"ו) ז"ל:

ראוי לשית לב:

א. אל אומרו כי ירחק ממך המקום, כי בכלל אומרו כי ירבה ממך הדרך ההוא!

ב. כי הלא בהיות איש רחוק מעיר אחת לא נאמר כי ירחק המקום ממנו כי אם שירחק הוא מהמקום, כי הלא המקום לא יקרב ולא ירחק כי קבוע הוא, אך האדם המתנועע עליו יצדק לומר שירחק מהמקום או יקרב, ואם כן איפה מהראוי היה לומר כי תרחק מהמקום ולא כי ירחק ממך המקום!

ג. למה זה האריך ואמר אשר יבחר ה' א-להיך לשום שמו שם, כי באומרו המקום יובן, כי בפסוק הסמוך דסליק מניה אמר ואכלת לפני

ה' א-להיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם ולמה חזר פה לאומרו?

ד. אומרו כי יברך ה', מי לא ידע כי ברכת ה' היא מעשירתו?

אמנם יתן דופי במדת בן האדם לבלתי החזיק טובה לקונו, ויספר בשבחיו של מקום שמעביר על מדותיו יתברך, ומנהל את האדם לאטו לפי שיטתו מרוב ענותנותו עם עוצם גדולתו. והוא, כי כמקרה בני האדם בכל דורותינו תספר תורתנו שהיה נקרה לקצת עשירי עם בימים ההם. והוא, כי אם יאמרו לאיש בעל עשרת אלפים דינרי זהב ונושא ונותן בהם, למה לא תקבע עתים לתורה כראובן שכל נכסיו לא יגיעו עד מאה דינרין ושונה הלכות בכל יום, כי אז יחרץ העשיר ויענה עזות לעומת שבא לדבר אתו ויאמר אליו חבל על הלחם אשר אתה אוכל ואתה שור ולא אדם חמור ולא איש כי לא בדעת תדבר, כי הלא ראובן אשר הזכרת אלי הן מעט אשר לפניו בשעה אחת ביום יספיק לו ליטפל בעסקו, אך אנכי כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי הלואי כל היום וכל הלילה יספיק לי לשאת ולתת בממוני, כי לפעמים לאכול אין לי פנאי ומה גם עתה לעסוק בתורה. הנה כי יאמר כי אשר הטיב השם יתברך מעט אליו יאתה לעסוק בתורה, אך הוא אשר הרבה ה' להטיב לו אין ראוי לו לעסוק בתורה ה' אשר עשה לו את החיל ההוא. ואוי לאזנים שכך שומעות מפני האיש ההוא כי אין הוללות וסכלות וכפיות טובה גדולה מזו. והלא כדבר הזה אחשבה דברה תורה על איש אשר נתן לו ה' הון ועושר וירבה לו מאד מעושר דגן תירוש ויצהר ומעשר בהמה אשר חנן לו ה'.

והנה אם חשק בית ה' היה שקוע בלבו הראוי לו יאמר הנה אם מעט היה אשר חנני ה' הייתי הולך שמה, ולמה אגרע לבלתי לכת להחזיק לו יתברך

טובה על כל הטובה אשר הרבה להיטיב לי, מקל וחומר מאיש רש אשר בית ה' ילך, לבלתי היות לו יתברך כפוי טובה על המעט אשר נתן. ואדרבה אמור יאמר למי יאתה ללכת אל עיר ה' אם לא למי שיוכל שאתו כי מעט הוא, אך אני ירבו עלי משואותי ויהיו עלי לטורח. נמצא כי לפי רוב הטיבו יתברך את האדם ימעט מהחזיק לו יתברך טובה, ואין זה כי אם שהונו אשר נתן לו ה' היה סבה שיוסר מלבו חשק בית ה' וקדושת המקום אשר בחר ה' לשכן שמו בו והולך ונשמט מיראתו יתברך.

וזה מאמר הכתוב וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו, ויראה לך כי איש אשר כל השיעור הרב לו כמוך לא יתחייב ללכת כי יהיה עליו לטורח וילאה נשוא, אתה דע לך כי אין זה כי אם שהמקום הקדוש ההוא ירחק, וזהו כי ירחק ממך המקום. כי אם אתה תמעט בחשקו, הלא הוא וקדושתו ירחק ממך אז יותר, וזהו כי ירחק ממך המקום. ושמה תאמר ואין יצדק לומר שהמקום רחוק ממנו והוא בית שאין לו בחירה, לזה אמר, אשר יבחר ה' לשכן שמו שם, ואם כן באמרי המקום הוא שם, ה' השוכן שם כי הוא המתרחק ממך על שלא שמת לבך לאמר האם יאבד הוני אם אשכיר כמה סוסים וחמורים ונשאו אתי. ומה גרם לך לומר כי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו, הלא הוא רוב טובה אשר יברך ה' א-להיך. נמצא כי זה הוא הגמול אשר תשלם לו יתברך, כי אם לא היה מרבה להיטיב לך היית זהיר ללכת אל בית מנוחתו יתברך, ועתה שהרבה לך רוב טובה תבקש לישמט, וזהו אומרו כי יברך ה' א-להיך, ועם כל זה לא אבעט בך ונאחלך לפי שיטתך כי אתקן לך באופן שבלי לאות ועמל תבא שמה, והוא, כי ונתת בכסף כו':

כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם:

ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי וכו': במגילת אסתר (ב' כ"ב) ז"ל:

הורה לנו מוסר נאה ונחמד, כל יאמר אדם כל אחד ידרוש אחר שלום וטוב עצמו, וה' ידרוש שלום הכל. כי הוא בהפך, שכל עוד שהאדם שם פניו להטיב אל עצמו ולא את רעהו, וגם רעהו כיוצא בו, אז אין הקדוש ברוך הוא מטיב את אחד מהם. כי אדרבה המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה כמה דאת אמר וישב ה' את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו. ואיה איפה מצות ואהבת לרעך כמוך הכוללת כל התורה כולה. אמר כי מרדכי ואסתר יחד שניהם החזיקו בטוב מדה זו, שכל אחד היה מסתכל להטיב לחברו, וה' הטיב לשניהם. וזהו וידע הדבר למרדכי, ואם היה זולתו היה מגיד למלך שיטיב לו, ולא רצה רק להטיב את אסתר, ויגד לאסתר המלכה להטיב לה שתמצא חן בעיני המלך שתאמר מעצמה. וכראות אסתר חסד מרדכי שהיה חפץ יותר בטובתה מלהטיב לעצמו, עשתה גם היא חסד, ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי כדי שיטיב לו, כאשר היה באחרונה כי על ידי זה גדל את מרדכי.

והנה ראוי לשים לב:

מה זה היה למלך אחשוורוש שהיה דרכו להחזיק טובה ולהיטיב למטיבים לו, וכמו שאמרו ז"ל כי זו אחת מטובות שנמצאו בו. ולמה זה כאשר אמרה לו אסתר בשם מרדכי לא עשה לו יקר וגדולה על זה, עד שתידד שנתו מעיניו ואמר להביא את ספר הזכרונות וכו' וימצא כתוב כי הגיד מרדכי וכו', ושאל כמתמיה מה נעשה יקר וגדולה למרדכי, והלא טוב טוב בעתה יחישנה הגדולה והכבוד?

והנה המתרגם נדחק לפרש שאומרו ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, כי אין אומרו בשם מרדכי חוזר אל אמירת אסתר כי אם אל הכתיבה, וז"ל המתרגם: ואמרת אסתר למלכה ואיכתיב בשום מרדכי.

ואפשר כי אמרה אוי לי אם אומר למרדכי שיגיד למלך, כי אולי כשיבוקש ולא ימצא ויחזיקו את מרדכי למוציא דבה ואחייב את ראשו למלך, ומה גם לרבותינו ז"ל שאלמלא בא גבריאל והטיל נחש במים היו מסתירים הדבר וימצא בדאי. ואוי לי אם לא אומר שאם ימצא כדבריו אהיה מונע טוב מבעליו. על כן יעצה כליותיה שלא ילך מרדכי ויגד למלך כי אם אסתר בשם מרדכי. כי אמרה אם ימצא כדבריו בבוא סופרי המלך לכתוב בספר אז אלי יבואו, אספר להם איך נודע אלי הדבר לכתוב אמיתן של דברים, ואגיד להם אשר הגיד מרדכי, ומתוך כך יודע למלך ויטיב עמו. ואם לא ימצא כן אומר כי לשמע און שמע מרדכי ולא יאשם, ושעל כן הגיד לי ולא הלך אל המלך. והנה המלך ראה שני דברים:

א. שלא בא מרדכי להגיד למלך, אמר בלבו לא להנאתי עשה, מאשר לא בא אלי כי אם לאסתר יורה שאינו חולה עלי, ועל כן אינו גולה את אזני, רק אמר לאסתר, ואלמלא אסתר חסה עלי הייתי מת כי היא מעצמה נדבה רוחה אותה להיטיב לי.

ב. כי לא נודע אליו הדבר בעצם כי על כן לא הזכירה הגדה רק אמירה לבדה בעלמא בשם מרדכי.

על כן כשבוקש הדבר וימצא לא נעשה עמו דבר, כי אם ויכתב, כאשר אמרנו, כי סופרי המלך לכתוב דבר שואלין ודורשין מעשה שהיה איך היה, ואז בלי ספק הכתיבה להם אסתר מה שנמצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש וכו' אשר בקשו לשלוח יד במלך. והוא כי תיקנה הכל, אחד שאת

שמה לא הזכירה רק אשר הגיד מרדכי בלבד. ועל השנית, להורות איך לא להיותו בלתי עושה להנאת המלך לא הגיד למלך, מה עשתה, היפכה הסדר, ולא הכתיבה בגתן ותרש בקשו לשלוח יד במלך אחשוורוש והגיד מרדכי, רק היפך מן המאוחר אל הקודם אשר הגיד מרדכי וכו' אשר בקשו. והוא שאם היתה מכתבת הדברים כסדרן היה נראה במספר סדר המעשה, לא שהגיד מרדכי על דעת הציל ממוות נפש המלך. אך עתה יורה כי כל ישעו וכל חפץ בהגידו היה להיותו חס על המלך, וזהו כי הגיד מרדכי וכו', כלומר כי מה שהגיד מרדכי היה על אשר בקשו לשלוח יד במלך אחשוורוש למען לא ישלחו הרשעים במלך ידיהם, ועל כן כאשר וימצא כתוב אז נחרץ המלך לאמר מה נעשה יקר וגדולה וכו'. אמנם בהכתב הדבר כל כך היה בלבו שאין ההטבה ראויה למרדכי כאשר כתבנו, שלא שת לבו לראות אשר היו כותבים, עם היות שויכתב בספר דברי הימים לפני המלך ממש, ואדרבה הגדיל את המן שכנגדו על הדבר כאשר מבואר בס"ד.

משנה זו: גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושה בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא ואומר רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרורותיך ואומר תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמנניך ואומר אורך ימים בימינה בשמאולה עושר וכבוד ואומר כי אורך ימים ושנות חיים ושלוש יסופו לך:

בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אונך: אל יליון מעיניך שמרם בתוך לבבך: כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא וכו': במשלי (ד' כ' - כ"ב) ז"ל:

רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך:
במשלי (ג' ח') ז"ל:

אמרו רבותינו ז"ל חש בראשו יעסוק בתורה אל תקרי לשרך אלא לראשך והוא על חסרון א' מהרישי"ן. וגם למה יניח העיקר ויאמר שכל תרופת התורה תהיה אל מיחוש קל שבשרך? ולפי דרכנו הנה כתבנו כי באומרו ושנות חיים כלל כל טוב העולם הזה שלא יחיה חיי צער וזולתי של חיים וטובה והיה אפשר לומר כי גם שינצל מחלאים רעים ומטרידים אך שתים לא יעדרו ממנו מתילדים מעסק התורה בטבע והיה מקום לומר כי המה היו בכלל התשות כח שהתורה מתשת כחו של אדם שאי אפשר בלתו והוא א' כי הנה צונו להקשיב לחכמה ולתבונה ולבקשה ככסף וכמטמונים שהוא בחקירה עיונית ב' שנעסוק בה תמיד בל נשכח כאומרו בני תורתך אל תשכח והנה כפי הטבע התמדת העיון תעכב העכול ותוליד מחושים במעים ובשרירי הבטן אשר משם יסתעפו כלם ומהתמדת עמלו בתורה יבא עד דכא ותיבש גרם כי על כן בך יעקב את יששכר יהיו גרמיו כמטיל ברזל לרבוץ בין המשפתים כחמור על בחינה זו על כן אמר גם מאלה לא תחוש כי על הא' אדרבה רפאות תהי לשרך ועל הב' ושיקוי לעצמותיך כי מח עצמותיך ישוקה כי אשר חשבת למכאיב יחבש.

או יהיה שיעור הכתוב הלא אם כמו זר יחשב לך היות יסורין בדילים מהעוסק בתורה מבשרך הנה תחזה כי הלא דברי אמת כי הנה התורה רפאות תהי לשרך וכו' ושתיהן שלא כדרך הטבע כמדובר ואם כן תהיינה אלה לך לאות ומופת על יתר הדברים כי השגחה הנה ולא בטבע שעל ידי עסקך בתורה יהיו לך שנות חיים.

או יאמר כמאמר ז"ל בשחיטת חולין כי אין תרופה בטבע למי שיצאו או נתקלקלו תכונת מעיו ושרירי בטנו רק על ידי בעתה שיפחידוהו ואז יכוננו והפכו

רבים ברטיה אחת ועל ידי שמיעת התורה שהיא משל אל רטיית האזן ימצא חיים לנפש ורפואה לכל אברו בשרו כאחד וזהו אומרו על הנפש כי חיים הם למוצאיהם כלומר שלא ימצא חיים אחר ימים בשומו בפועל מה שישמע כי אם מאז ימצאם שהוא מעת השמיעה ימצא חיים וזהו למוצאיהם וגם לכל בשרו מרפא כאחד ברטיית האזן הפך הרופא שלא ירפא מכות כל בשר אדם ברטייה אחת כי הלא כל אבר מאברי כל בשר איש יחלה ויטמא על ידי חטא או עון הנעשה בו עם שלא יראה לעיני בשר וזה ירפא לו כאמור.

או יאמר מוצאיהם, כמה דאת אמר או מוצא אבידה והוא כי הלא עד אשר לא יבואו לעולם נפש רוח ונשמה לא יבצר מהן או מהב' הגדולים ידיעת התורה וישכחה בבואן כמאמר רבותינו ז"ל שנשכחת בלידה ויהיה כי שמעוה בעולם שהיו בו למעלה או שנפשו יודעת מאד כי יחד בהר סיני שם נמצאו ושם היו וקבל כל אחד חלקו מאז כאשר כתבנו למעלה כלל הדברים כי בבא הנה נפש ורוח כל אדם אבידה גדולה הם אובדים היא התורה ואם האיש יאטם אזנו משמוע תורה כל חלקי הנפש יבכו לאבידה שאבדו ויכאבו כי אבדו חיי העולם אשר היה בם וגם שבהעדרה תדבק בם רעת מות שאול ואבדון אך בשרו לא מצא אבידה במוצאו התורה כי לא לו היתה מעולם כי לא מאיכותה הוא אף על פי כן גם שעיקר ההטבה היא לאשר אבדו האבדה הם חלקי הנפש גם לבשר תהיה הנאה רבה וזהו כי חיים הם למוצאיהם הם הנפש והרוח אשר היתה אבודה מהם וגם לכל בשרו אשר לא למציאה תחשב לו תהיה מרפא על דרך שעל ידי האזן החומרית תבא על ידה ההקשבה ויהיה המרפא מאשר יחלה ממכת טומאת העבירות זולת החלאים הטבעיים כמדובר:

מה שאצטרך להכביד תשמע הקשבה כוללת ב' אזניך הוא לדברי הקשים, אך לאמרי בהטיית אזניך הא' תספיק, כי מעצמך תבא להטות גם שתיהן, והנה ברטיית (בהטיית) האזן אשר היא ההקשבה לדברי תורתך תעלה ארוכת כל חולי וכל מכת חטא ועון, כי תשמע ותחי נפשך וגם תעביר רעה מבשרך כאשר הקדמנו, ופירש ואמר, אל יליו מעיניך וכו'. לומר שע"י ההקשבה תמשך אחריה באופן שאין חטא בא על ירך והוא כי ע"י הקשבת האזן ימשך לעינא וליבא ואחריהם כל איברים ימשכו, כי הלא שניהם סרסורי דעבירה עין רואה ולב חומד ואברים גומרים, ולכן אשר לא יליו מעיני דברי התורה וגם ישמרם בתוך לבו, הרי ב' הסרסורים כל מעינים אל דברי התורה, ואיך ישעו בדברי שקר להחטיא אותך לי, כי הלא אויבך תשלים אתך ויהפכו לסרסורי דמצוה, וזהו אל יליו וכו' לומר ע"י הקשבה ימשך שאל יליו מעיניך ותקנה הסרסור הא' וגם אתה על ידי הכנה זו שמרם בתוך לבבך ותקנה גם הב' כי קל הוא ומה טובו אמריו באומרו לבבך המורה על ב' יצרים ולא אמר לבך לרמוז מאמר ירושלמי על ומצאת את לבבו נאמן לפניך שהוא ב' היצרים שהוא כי גם בעסקים המתחסים לחומר ויצר הרע יצרפהו במחשבות תורת ה' ומצותיו בכל טוב כונת עבודת ה' בכל פעולותיו החומריות ולא למלאות תאותו החומרית. כמאמר הרמב"ם ז"ל על בכל דרכיך דעהו כי בכל פעולה גשמית יכול איש לעבוד את ה' כי יתן אל לבו באכול ושתו לקיים נפשו בגופו לעסוק בתורה ובמצות ובמשגל לקיים עונה ופריה ורביה וההיקש בשאר, נמצא שעל ידי ההקשבה אל תורת ה' ימשך שאל יליו מעיניך וכו' ויהיו סרסורי דעבירה להם למס ועבדוהו.

והמתיק בלשונו משל רבותינו ז"ל מהפרש הרופא שלא ירפא אברים

הוא לתרופת מי שנתיבש גרמו כי תרופתו השמחה והמנוחה כענין ושמחה טובה תדשן עצם וכמעשה דאספסינוס על ידי רבי יוחנן בן זכאי באופן שתרופת השרר הוא עיקר כונניות המעים ותרופת יבושת עצם הם הפכיים זה בבעתה וזה בשמחה ומנוחה אמר ראה נא השגחת התורה על המחזיקים בה כי רפאות תהי לשרך וגם שיקוי לעצמותיך כאחת.

או יאמר כי למיחוש השרר צריך דבר ממשיי כתחבשות ולעצם צריך משקה שמוח עצמותיו ישוקה והם הפכיים אמר כי שתיהן כאחת תעשה התורה מאליה לעוסק בה:

~ ~ ~

עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאשר: במשלי (ג' י"ח) ז"ל:

עץ חיים היא וכו' אמרו רבותינו ז"ל שידבר על מחזיקים בידי לומדיה ולדעתם יאמר אין צריך לומר לומדיה כי אם גם למחזיקים היא עץ חיים כענין יששכר וזבולון ושמעון אחי עזריה וימשיל הדבר אל עץ חיים ולא אמר אורך ימים למה שהעוסק בתורה בעצמו חיי עולם נטועים בתוכו ובאיכותו כי היא באמת חיי עולם ועליה נאמר ובחרת בחיים והמחזיק בידו שלא ירפה ממנה גם הוא ימצא חיים אמר שידמה המחזיק הלז לנוטע אילן ומשקהו ומקיימו לאכול מפריו שאם יצויר יטע איש אשל שפירותיו יהיו חיים ממש ואכל וחי לעולם מה מאד גדלו מעשיו וכן זה הדבר המחזיק ביד הלומד אשר יעמידנו ויאכילנו וישקנו למען יתמיד להפריח ולהוציא פירות תבונת התורה יום יום הוא כמעמיד ומשקה אילן שפירותיו חיים ויאכל מהן מעמידו וחי לעולם כי התורה עצמה מפרחת ועושה פירות בתלמיד חכם ההוא וגם אשר לא יהיה למחזיק ולמעוז בעצם כי אם תומך ומסעד בדבר מה גם הוא יאושר לפי ערכו וזהו ותומכיה מאושר ויאמיר בהלומד מה שאין כן לתומך ביד עוסק בחכמה וזולתה:

~ ~ ~

כי לוית חן הם לראשך וענקים לגררותיך: במשלי (א' ט') ז"ל:

כי לוית חן הם לראשך וכו' בשום שכל והבין:

א. מה ענין הלוי והענקים?

ב. נתעורר גם על אמרו גררותיך ביו"ד הרבוי וכן לראשך לקצת ספרים!

והוא בהקדים כי הן ידענו כי מלבד שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה והן הם הדבקים במחזיקים ועוסקים בה זולת זה יתלוו אל האדם כמה וכמה מלאכים קדושים הנעשים מכל מצוה והדרכה ממוסר אבינו ותורת אמונו שהזכיר והן הם המצילים את האדם מכל צרה את הגוף בעולם הזה ואת הנפש מכל המתרגש אחר המות.

עוד הקדמה ב' כי כוחות הקדושה אשר יעשה בעסק תורה ומצות וקיומם הם המהדרין ומעטרין אותו בעולם הבא כמאמרם ז"ל צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, הן עטרות שלהם אשר קנו במצותיהם כי בהם יתהדרו ויתעטרו זולת עושר אושר הנאת המועיל והתענוג שיקנה על ידן כנודע.

והן אלה דברי שלמה פה לומר ראה נא בני חן ערך מוסר אביך ותורת אמן כי הלא מנוחת האדם וטובו לג' יתחלק.

א. סילוק היזק להיות מצרה נחלץ.

ב. כבוד והדר.

ג. עושר קנינו.

והנה ג' אלה לך בעולם הזה ובעולם הבא כי הנה לוית חן הם לראשך כי בני לוי שומרים לראשך יהיו לך שמותיו יתברך ומלאכי קודש שממוסרי אביך ותורת אמן ולא בלבד לראש החומרי כי אם לכל ב' ראשך לגוף ולנפש וזהו ראשך ביו"ד הרבוי על צרות החומר בעולם הזה ועל צרות הנפש בבא. (ובזה נתיישב קושיא ב. גררותיך ביו"ד הרבוי וכן לראשך לקצת ספרים!)

ואל תצר מדאגה מדבר פן ינכו משכרך כי לא כן הוא רק מתנת חנם וזהו לוית חן בתורת חן וחסד כמה דאת אמר ואתחנן שהוא מתנת חנם זה הוא על העדר הצרות ועל כבוד והדר ועושר טוב הקנייני אמר וענקים לגררותיך והוא כי כאשר לו ענקים על צוארו שתים הנה טובותיו א' כבוד והדר אשר יתהדר בה שנית הנאת רוב עושרו שהם שוים הון רב ככה יהיו תורה ומצות לעושים כי הם המהדרים ומעטרים אותו כענין הקדמה הב' והם עצמם הנעשים עושר אושר אשר תתענג בצחצחותיהם נפשו וגם בעולם הזה יקנו כדבר הזה כי אשר הרבה לעשות שרפי קודש בהרבות תורה ומצות יתהדר לעיני כל רואיו כי מלאכיו אשר פעל ועשה ונלוים אליו יתנו חנו בעיניהם וגם יהיו לו עושר שמור להיטיב לו גם פה וזהו וענקים לגררותיך ואמר לשון רבים על הגוף והנפש כמדובר באומרו ראשך. (ובזה נתיישב קושיא א. מה ענין הלוי והענקים?)

וקושיא ב. גררותיך ביו"ד הרבוי וכן לראשך לקצת ספרים!)

או על דרך זה כי הנה אשר ילך בקרב צרה יפזר ממונו ומרגליותיו להשכיר שומרים לראשו אמר אתה אל תירא שיקרך כה שינוכו מצותיך אשר תעשה בהצלות צרותיך ולא תזכה לצרפם לעשות מהם ענקים יחד כי ינוכו אחת הנה ואחת הנה כי אם גם כי תלך בקרב צרה יהיו שומרים לראשך וישארו לך כלנה לעשות ענקים לגררותיך להתפאר ולהתענג בהם ולא יחסרו אם תשמע מוסר אביך ולא תטוש תורת אמן.

או קרוב לזה כי המולך ענקים בגררותיו בלכתו בדרך ישמח בעשרו ויתהדר בתפארתם אך יצטרך להשכיר שומרים לראשו פן יגנבו או יסירו את ראשו בשבילם. אמר כי תורה ומוסר שהם שני מרגליות באמת, נהפוך הוא, כי הן הם הענקים והן הם השומרים לראשך וזהו לוית חן וכו' וענקים וכו': (ובזה נתיישב קושיא א. מה ענין הלוי והענקים?)

כי טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ
תבואתה: יקרה היא מפנינים וכל
חפציה לא ישוו בה: אך ימים בימינה
בשמאלה עשר וכבוד: דרכיה דרכי
נעם וכל נתיבותיה שלום: עץ חיים
היא למחזיקים בה ותמכיה מאשר:
במשלי (ג' י"ד-י"ח) ז"ל:

א. ראוי לשים לב: מה הוא סחרה
ומה היא תבואתה?

ב. ואיך יעריכנה ככסף וחרוץ והם
טפלים אליה?

ג. ולא עוד אלא שאמר שסחרה
טוב מכסף שיורה אך לא מחרוץ
חלילה?

ד. ועוד שהוא הורס מאמרו זה
באומרו יקרה היא מפנינים והלא
מתחילה לא אמר רק שטובה היא
מחרוץ שיורה אך לא מפנינים?

אמנם הלא ידענו כי הנקרא חכמה
הוא לימוד תורה שבעל פה אחר
ידעת תורה שבכתב אסור ללמוד
בשכר כדבר שנאמר כאשר צוני וכו'
מה אני בחנם וכו' ועל כן תגדל אשמת
אשר לא ילמד כמאמרנו במאמר
הכתוב הוי כל צמא לכו למים וכו'
בלא כסף ובלא מחיר והנה דרכו של
עולם הוא כי הנקנה בדמים יקרים
חשוב יותר מהניתן בחנם כי על כן
נחשבו יקר חרוץ ורב פנינים כי מיעוט
אמר ראו עתה כי לא זה דרכה של
תורה כי אשרי אדם מצא חכמה
כלומר שמצאה בחינם כדינה ואדם
מעצמו יפיק תבונה בלא כסף ובלא
מחיר כי לא לקוטן ערכה חלילה תנתן
חינם כי הן אמת כי טוב סחרה אם
היית קונה אותה בכסף כסחורה
מסחר כסף טוב טוב הוא לקנותה
מקנות מסחר הכסף וקנות התבואה
שהיא תבואת החכמה שמזריעת
החכמה בלב יוליד תבונה היא טובה

מחרוץ. (ובזה נתיישב קושיא א. מה
הוא סחרה ומה היא תבואתה?)

כי לא מהנתן בחינם יראה לך
הוראת היותה בלתי יקרה, כי הלא
יקרה היא מפנינים ואשר נתנה בחינם
הוא כי מי יוכל לשלם שכרה כי הלא
כל חפציה לא ישוו בה הכולל זהב
וכסף ורב פנינים שכולם בלתי שווים
לפניו. (ובזה נתיישב קושיא ד. יקרה
היא מפנינים והלא מתחילה לא אמר
רק שטובה היא מחרוץ שיורה אך לא
מפנינים?) ומה דמים תערכו לה כי
הלא אורך ימים בימינה כו' לומר הלא
תדמה התורה אצל טוב העולם הבא
והעולם הזה לרב וב' תלמידים
שהגדול עומד לימינו והקטן לשמאלו
והוא באמצע כן התורה א-להית
בימינה נצב אורך ימים ובשמאלה
העושר והכבוד והלא כל חפציה זהב
וכסף ורב פנינים לא יעלו למעלה
מעושר וכבוד ולא יערכו רק אל
הטפל אליה, אשר משמאלה, (היינו)
אל המשמאלים בה. ואיך כל חפציה
ישוו בה בעצמה? אם יחד כלם אינם
מערך עצמותה, ולא מערך הנצב
בימינה, רק מערך אשר בשמאלה!
(ובזה נתיישב קושיא ב. איך יעריכנה
ככסף וחרוץ והם טפלים אליה?)

וענין המשל הזה כי כאשר בהיות
רב בין שני תלמידיו אחד מהימין
ואחד מהשמאל אשר יחפון
להתקרב אל הרב מחמת עצמו הלך
ילך אליו בדרך ישרה לנוכח פניו אך
הקרוב אליו לא מחמת עצמו רק
לידבק בתלמיד הגדול שבימינו או
הקטן שבשמאלו לא יבא מנוכח פניו
רק יטה אל הנתיב הפונה אל צדו
ימנית אשר בו התלמיד הגדול או אל
אשר מהשמאל אם מגמתו אל הקטן.

כן הדבר הזה כי התורה היא
הנצבת בראש הומיות לקרא לעוברי
דרך, לכו לחמו בלחמי. ובימינה אורך
ימים ובשמאלה עושר וכבוד, והוא, כי
הבא נוכח פניה ואין כל מגמתו רק

להחזיק בה מצד עצמה, כי קדושה
היא לאין תכלית, או מצד היותה
תורת ה' תמימה ומשיבת נפש, הלא
הן הדרכים הרחבים הפונים נגד פניה
ואל צדה הימני, יחלק נתיב, הוא
להולך אליה, להשיג אורך ימים,
לאהבת האושר, ולקבל פרס אורך
ימים בעולם הבא.

ונתיב צד שני הוא ההולך אליה
משמאלה, על השגת העושר והכבוד
בעולם הזה. ומה בין זה לזה?

אמר דרכיה דרכי וכו' כלומר,
דרכיה הפונים אליה נגד פניה, הלא
היא בחינת הדבק בה מצד קדושתה,
או דרך שני להיותה תורת ה'
תמימה, הלא כל דרכיה אלה הם דרכי
נועם ואין למעלה מהם.

ולא שאגעל בנתיבותיה. הם
בחינות שבימינה (לשם שכר רוחני)
ובשמאלה (לשם שכר גשמי, משניהם
לא אגעל) לגמרי כי הלא גם כל
נתיבותיה אפילו אשר למשמאלים
בה שהוא על עושר וכבוד לא יחוייב
מכשול. כי גם בה יש שלום, שמתוך
שלא לשמה בא לשמה.

אמנם עם כל זה, עשה זאת אפוא,
והחזק בה מבחינת עצמה כי הלא עץ
חיים בעצם היא למחזיקים בה
בעצמה וגם תומכיה המחזיקים ביד
לומדיה אם הוא על הבחינה הנוגע
אליה (לשמה) ולא להתכבד בנדיבות
לעיני רואיו וזהו תומכיה (לי רבים) הוא
מאושר (לי יחיד) ולא אמר מאושרים?
על דבר, שגם בתומכיה מפאת
עצמה, לא יבצר (ובודאי אין כונת
רובם לתמוך לשמה, ואשר ע"כ)
משוללים (מאושר, אשר) מכל פניה.
מה רק, לאחד מעיר (בכונה נכונה). על
כן אמר, ותומכיה הרבים, לא כולם
יאושרו בעצם. רק אחד (מאושר)
מכלל מרובים:

משנה ח: רבי שמעון בן מנסיא אומר משום רבי שמעון בן יוחאי הגוי והכח והעושר והכבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם שנאמר עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא ואומר עטרת חכמים עשרם ואומר עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם ואומר תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה ואומר וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד.

משנה ט: רבי שמעון בן מנסיא אומר אלו שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים כולם נתקיימו ברבי ובניו:

וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד: בישעיה (כ"ד כ"ג) ז"ל:

בגמרא רב חסדא רמי כתיב וחפרה הלבנה וכו' וכתיב והיה אור הלבנה וכו' לא קשיא כאן לעולם הבא כאן לימות המשיח ולשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות אידי ואידי לעולם הבא כאן במחנה צדיקים כאן במחנה שכינה ע"כ.

הנה אמרו רבותינו ז"ל שעתיד הקב"ה שיהיה ראש חולה לצדיקים והקב"ה דורש לפניו תורה והם מראים באצבען ואומרים זה אלי וכו':

ונבא אל הענין והוא כי הלא כמו זר נחשב איך לא תחשכנה עיניהם מראות האור הגדול ואיך יוכלו לעמוד לפני א-להי העולמות הגדול והנורא?

אך זה אינו כי אם כנודע מאמר רבותינו ז"ל כי הארתן תהיה כל כך גדולה עד שיאמרו לפניו מלאכי השרת קדוש כי חלק א-לוה ממעל המה ובזמן ההוא תגלה הארתן

שיזהירו ולא יתבוששו מן הארת השכינה וזה יאמר כי עם היות שאז תהיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים עם כל זה נגד אור השכינה השורה בהר ציון ובירושלים כמה דאת אמר ואני אהיה לה חומת אש ואומר וכבוד ה' עליך זרח על כן עם כל תוספת אור חמה ולבנה יכה אורן לפניו יתברך שיהיו כשרגא בטיהרא. ועל כן וחפרה הלבנה ובושה החמה נגד אורו יתברך. וזה כולל כל העולם ממה שמלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים. כי עם שלא תתיחס השראת מלכותו בשאר העולם יהיה התפשטות אורו כולל בכל העולם וזהו וחפרה וכו' כי מלך וכו' והוא להיותו א-להי הצבאות כי יוצר כל הצבאות הוא וכל העולם שלו אך צדיקים יהיו לפניו יתברך ולא יבושו כי אם יהיה להם כבוד כי כל כך תהיה הארתן מעין השכינה שיהיה להם לכבוד היותם נגד ה'. וזהו ונגד זקניו כבוד, כי היות השם הנזכר נגד יראיו ונגד זקניו ראש חולה להם, יהיה להם כבוד, ולא יבושו לפניו יתברך מהפלגת הארתו, כאשר יבושו חמה ולבנה. כי גדול אור צדיקים מאד, כי יהיו כחלק המתדבק אל הכל. וכמו שאמרו ז"ל שאפילו מלאכים יאמרו לפניו קדוש.

משנה י: אמר רבי יוסי בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום אמר לי רבי מאיזה מקום אתה אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני אמר לי רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות אמרתי לו בני אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה לפי שבשעת פטירתו

של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד שנאמר בהתהלך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך, בהתהלך תנחה אותך בעולם הזה בשכבך תשמור עליך בקבר והקיצות היא תשיחך לעולם הבא וכן כתוב בספר תילים על ידי דוד מלך ישראל טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף ואומר לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות:

שמעו כי נגידים אדבר ... בצדק כל אמרי פי ... קחו מוסרי ואל כסף ודעת מחרוץ נבחר: כי טובה חכמה מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה: במשלי (ח' ו' – י"א) ז"ל:

ענין עצת רבי יוסי בן קיסמא והוא קחו מוסרי אשר הוריתי אתכם באומרו שמעו כי נגידים אדבר וכו' בצדק כל אמרי פי וכו' גם אם יחסר לכם כסף על ידי למוד התורה אשר צויתי ואחר כך לא תאמרו הנה למדתי חכמתה עתה אלכה לי אל מקום העדרה ואלמדנה להם ויעשירוני כי הלא ודעת מחרוץ הוא נבחר כי תבחר בדעת ולימוד יותר לעצמך מאלפי זהב וכסף ולא תגלה רק למקום תורה שתהיה לומד וקונה דעת תמיד.

ושמא תאמר הלא במקום העדרה יחשיבוני יותר ואזכה שעל ידי תתכבד התורה מה שאין כן במקום רבויה כי אדרבה טובה חכמה מפנינים כי לא כפנינים היא שחשיבותן מחמת מיעוטן כי אדרבה כי במקום רבויה תגדל חשיבותה ומה שיחסתי אותה לטובה מפנינים הוא בערך בחינה זו כאמור אך לא בערך שווי כי הלא זאת התורה כל חפצים לא ישוו בה:

ריש וקלון פורע מוסר ושומר תוכחת
יכבד: תאוה נהיה תערב לנפש ותועבת
כסילים סור מרע: הלך את חכמים
וחכם ורעה כסילים ירע: במשלי (י"ג
כ') ז"ל:

ענין לימוד רבי יוסי בן קיסמא
 שמאס להיות ראש לעמי הארץ והניח
 ממון לדור עם חכמים וזה מאמר
 שלמה בחכמתו והקדים ואמר בני אם
 לא הגעת לדלות רב לא תירא שהדלות
 תפרישך מלקבל אשר איעצך אם
 עודך מתפרנס דרך כבוד אך אם גדול
 כאב דלותך מאד שאתה מתפרנס
 בקלון הנה ודאי שהריש וקלון פורע
 מוסר כי על כיוצא בזה נאמר עניות לא
 הניחה מדה טובה לישראל אך שמע
 בקולי איעצך ודע כי **ושומר תוכחת**
יכבד תחת קלוננו כי סוף הכבוד לבא
 כלומר וקבל נא תוכחתי ולא יעצרך
ריש וקלון ממדה טובה זו והוא כי הנה
תאוה נהיה היא **תאוה** ההוה תמיד
 בנוהג שבעולם הוא הממון גם
 שעיקרה אל החומר הלא גם **תערב**
לנפש שעל ידי ממון יפזר יתן לאביונים
ותערב לנפש ולנשמה ולזכרה תאות
 נפשך, והנה תראה ארוכה לריש וקלון
 אשר לך בראות מצוה עומדת לעומתך
 שבה יתוקן דלותך והוא כי הלא **תועבת**
כסילים הוא **סור מרע** מעצמם שהם
 משוללי חכמה כלומר ולכן ישיאך
 יצרך ללכת אליהם לראש לקנות
 התאוה נהיה ותהוי ארוכה לדלותך
 ולקלונך כי תעשיר ותכבד ותסור מרע
 שהם שתי תועלות כאחת אך שמע נא
 תוכחתי ומוסרי ואל יהיה הריש וקלון
 אשר לך פורע מוסרי זה והוא כי הולך
 את חכמים יחכם ולכן אל תלך אלא
 למקום תורה כי אם תחפוץ להיות
 רועה וראש לכסילים לתקן ריש וקלון
 ולהסירם מרע דע כי תבא אל גדר
 שתצטרך ירעוך וילמדוך גם אתה כי
 ורועה כסילים ירע:

בהתהלך תנחה אתך בשכבך
תשמר עליך והקיצות היא תשיחך: כי
נר מצוה ותורה אור ודרך חיים
תוכחות מוסר: במשלי (ו' כ"ג) ז"ל:

הלא צויתני לעסוק תמיד בתורה
 שבעולם הזה תנחני ובקבר תשמרני
 הלא יתחמץ לבבי באומרי האם איש
 או מלאך היא שתנחני בעולם הזה
 ושתשמרני בקבר ואדרבה בעסקי
 בה יהיו לי יסורין כרבי חנינא בן דוסא
 ודומה לו ואם כח רוחני כמלאך היא
 למה בהתמיד בה לא תשיחני
 ואשקוט מנהמת לבי על דלותי לזה
 אמר הלא בהיותך בגוף עכור בעולם
 הזה אינך כדאי שתדבר בך שהיא
 למעלה ממלאך עד אין קץ כי היא
 חכמתו יתברך בלתי נפרדת ממנו אך
 כאשר והקיצות בתחיה שאז גופך
 יהיה זך כמאמר אליהו שהקב"ה
 עושה להם כנפים שהוא אצלי שיהיו
 זכים כמלאכים בעלי כנפים אז תכון
 שהיא תשיחך ותאמר לך כי נר וכו'
 לומר דע לך כי בעשותך מצוה היא נר
 כי עסק התורה היא מצוה מהמצות
 כנודע וקיום המצוה שאתה מקיים
 הוא נר שהוא מלאך מאיר לך כי כל
 מצוה נעשית מלאך ועל כן אל
 תתמה שתנחה אותך בעולם הזה
 ומציאות התורה עצמה היא אור גדול
 מהמצוה שהיא נר למעלה ממלאך
 הנעשה במצוה עד אין קץ ועל כן אל
 תתמה מהיות לה כח לשמור עליך
 בקבר ועל היסורין ועוני שהיה לך בה
 גם כן אל תתמה כי ודרך חיים לעולם
 הבא תוכחות מוסר.

נצר בני מצות אביך ואל תטש
תורת אמך: קשרם על לבך תמיד
ענדם על גרגרתך: בהתהלך תנחה
אתך בשכבך תשמר עליך והקיצות
היא תשיחך:

או יאמר הלא צויתך נצור בני
 מצות אביך שתדבק במעשה המצות

אך אל תטוש מלעסוק בגמרא שהוא
 תורת אמך רק קשרם כו' כי הלא
 בלעדי צורך ידיעת הגמרא אל
 מעשה המצות כו' הלא עסק התורה
 זכותו רב עד בלי די והנה תראנו
 כמעט בחוש כי הלא המצוה אינה
 מגינה עליך רק בשעת עשותך אותה
 או בלכתך לעשותה או בבואך
 מעשות אותה כי הולכי בדרך מצוה
 אינן נוזקין כו' אמנם התורה שאמרת
קשרם על לבך תמיד שיהרהר לבך
 תמיד בה **בהתהלך** אפילו בהיותך
 מתהלך שאינך הולך בדרך מצוה רק
 מתהלך ומטייל גם שם **תנחה אותך**
 וזהו אומרו **בהתהלך** ולא אמר
 בלכתך שאילו לא הטפלת רק
 במצות מה תעשה **בהתהלך** ואין
 מצוה מזומנת לך שם אך על ידי
 התורה תזכור מאשר למדת ותהרהר
 ותנצל ולא עוד אלא שגם בלילה
 שאינך עוסק בה **תשמרך** כי **בשכבך**
 בהיותך ישן בטל מן התורה **תשמור**
 עליך מן המזיקין הקריאת שמע
 שקרית קודם תישן ולא בלבד תועיל
 לך מה שתקרא טרם תישן לשמרך
בשכבך כי אם גם לכשתקין כי
 והקיצות היא תשיחך.

ויהיה מאמר דוד ע"ה אם זכרתך
 על יצועי באשמורות אהגה בך: שהוא
 אם זכרתך בקריאת שמע על יצועי
 הלא תפרד נפשי מגופי מתוך דברי
 תורה שאדבר בשפתי גופי שעל ידי
 כן חוט של חסד נמשך מאתך
 בשובה אלי כי בידך אפקיד רוחי ועל
 ידי כן בשובה בבוקר מאתך אלי
 תופלג השפע והדבקות עד שאני
 באשמורות כהוגה ומדבר בך כאילו
 רוח נבואי שאני כמתנבא ומשיח בך.

וזה יאמר היא תשיחך שעל ידי
 קריאת שמע שתקרא על מטתך
 תועיל לך עד שבהקיצך תבא אליך
 נפשך בשפע דבקות מאתו יתברך
 שכאשר תעסוק בתורה באשמורות

תשיג דברים נבואיים כאילו אתה משיח אתו יתברך וזהו אומרו **תשיחך שתשיח אותך** (שהתורה תביאך שתשיח) עם זולתך (ית')...

טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף: בתהלים (קי"ט ע"א) ז"ל:

טוב לי כי עוניתי בראשיתי ביסורי עוני למען על ידי יסורין אלמד חקך ושמא תאמר הלא לאיש כמוך שאתה מפזר נותן לצדקה טוב היה לך שבזמן שהיית עני שהוא הכנה לתורה היית עשיר כי היית מרבה צדקה גם שלא היית לומד כל כך תורה לזה אמר **טוב לי** כלומר לי שאני נותן צדקה הרבה זכות תורה מאלפי זהב וכסף שהייתי נותן צדקה מרובה והטעם הוא להיות תורת פיך והוא כי אפילו כל מה שתלמיד ותיק מחדש מדעתו הכל נאמר מפיו יתברך בסיני נמצא שכל מה שאני עוסק ומחדש בתורה הכל הוא תורת פיך אך הצדקה גם שמקיים מצוות פי ה' עם כל זה בפעולת הצדקה אינו עוסק בדברי פיו יתברך:

משנה י"א: חמשה קנינים קנה הקדוש ברוך הוא בעולמו ואלו הן: תורה קנין אחד, שמים וארץ קנין אחד, אברהם קנין אחד, ישראל קנין אחד, בית המקדש קנין אחד. תורה קנין אחד מנין? דכתיב ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. שמים וארץ קנין אחד מנין? שנאמר כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי ואומר מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייך. אברהם קנין אחד מנין? דכתיב ויברכהו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ. ישראל קנין אחד מנין? דכתיב עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית ואומר

לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם. בית המקדש קנין אחד מנין? שנאמר מקדש אדני כוננו ידיך ואומר ויביאם אל גבול הר קדשו הר זה קנתה ימינו: משנה יב: כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא ברא אלא לכבודו שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר ה' ימלוך לעולם ועד אמר רבי חנניא בן עקשיא רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

בי מלכים ימלכו... עשר וכבוד אתי... ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז: מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ: במשלי (ח' פס' ט"ז י"ח כ"ב כ"ג) ז"ל:

אחרי מאמר תורתנו הקדושה כי בה ירבו טובותינו ואוצרותינו ימלא, אמרה אל יפלא בעיניך כי הלא מאז האצילני הוא יתברך הנה היה על פי מדת הרחמים פשוטים והוא כי הלא ידענו מאמר רבותינו ז"ל כי טרם נברא העולם עלה במחשבה להבראות במדת הדין וראה הוא יתברך כי לא יתקיים ושיתף בו מדת רחמים ועל כן נאמר בתחלה בראשית ברא א-להים ואחר כך ביום עשות ה' א-להים נמצא כי קדם מפעליו יתברך לא עלה על רצונו רק דין אומרת התורה ראה כמה הרחמים נאותים אל הדבקים בי כי הלא ה' שהוא מדת הרחמים לבדה בלי שיתוף דין קנני מה שאין כן כשקנה שמים וארץ ואין צריך לומר בזמן מפעליו שכבר שיתף דין לפעול עולם כי אם ראשית דרכו אשר היה קדם מפעליו בעת היתה המחשבה להיות הבראה מפעלות א-להים לבד מאז קנני שם הרחמים לבדו כנודע כי אלפים שנה קדמה לעולם ומה גם לרבותינו ז"ל האומרים

שהתורה קדמה לכסא הכבוד תהו מאז כמה דאת אמר נכון כסאך מאז:

או יאמר הלא אמרתי אליכם בי מלכים ימלוכו שתלמידי חכמים ימלוכו בעולם וישדדו המערכות כמפורש, אל יפלא בעיניכם כי הלא ה' קנני וכו'

והוא כי הנה אמרו ז"ל כי ז' דברים קדמו לעולם תורה וכסא הכבוד וישראל ובית המקדש ותשובה ושמנו של משיח וכו'

גם אמרו שם כי התורה קדמה לכסא הכבוד שנאמר קדם מפעליו מאז, קדם לבית המקדש שנאמר בו נכון כסאך מאז. והנה יודע כל שער יודעי דת ודין כי מבלי כסא הכבוד לא היה מבוא אל הברא עולם גשמי מתכלית הרוחניות אך נשתלשלה ההווה על ידי כסא הכבוד כנודע.

גם ידענו כי האציל רוחניות הוא דרכו יתברך, מתיחס אליו. מה שאין כן לפעול פעולה גשמית, אינו רק על ידי השתלשלות כמדובר. והוא יתברך טרם יברא עולם גשמי, האציל רוחניות מאתו יתברך, הוא את כסא כבודו, וזה מתיחס אל דרכו יתברך. ואחר כך לברוא מה שהוא גשמי חוץ מדרכו, הוצרך השתלשלות כנודע.

ונבא אל הענין, כי הנה אמריה תאמר התורה הקדושה הביטו וראו גם שתראוני אצלכם שחרחרות מלובשת התגשמות מה, אל אקל בעיניכם, כי הנה חין ערכי גבוה מעל גבוה הוא, עד אין חקר. כי הלא גם שהוא יתברך האציל כסא הכבוד להיות על ידה הכנת השתלשלות הבראה, אין צריך לומר שלא נבראתי על ידי כסא הכבוד כי אם שאדברה אני קדמתי אליה וזהו אומרו ה' קנני ראשית, לא בראשית בריאת פעולת עולם הגשמי הבלתי מתיחס אל דרכו יתברך לברוא

גשמייות, רק ראשית דרכו, כלומר ראשית מה שהוא אצילות רוחני אשר היה דרכו בייחוד, קנני. כי הלא היה קדם מפעליו אשר היו מאז, הם הז' דברים שפעל קודם לעולם, שבכללם כסא הכבוד שעליה נאמר נכון כסאך מאז, והיה ראשית מה שהוא דרכו להאציל רוחניות, כי בי החל השם הגדול הזה להאציל ובכסא הכבוד כלה. שגם היא דרכו, כי אצילות רוחני נמרץ היא כנודע.

ואחר כך שמני הוא יתברך נסיכה ומשתררת בעולמות כלם הלא המה ד'. עולם הנשמות שתחת כסא הכבוד ועולם המלאכים שלמטה ממנו ועולם הגלגלים והשפל וזהו מעולם נסכתי ולא מהשלישי לבד רק מראש מקדמי ארץ שהוא מאותו ראש לאותן אשר המה קדמי ארץ הוא עולם הנשמות, שהוא כראש, מעולם המלאכים ומעולם הגלגלים שהם קדמי ארץ, הוא עולם השפל, ששניהם קדמו לו מלמעלה למטה כי אין ספק כי עולם הנשמות הוא בערך השנים שלמטה ממנו, כערך הראש אצל גוף האדם. ואם כן אפוא לא יפלא בעיניך אשר דברתי כי בי מלכים ימלוכו לשדד מערכות כי הלא נסכתי על כולם כמדובר:

ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ: בפ' לך (בראשית י"ד י"ט):

ויברכהו כו' הנה אמרו רבותינו ז"ל בבראשית רבה כי על ידי שבעה שחטאו נסתלקה שכינה עד רקיע שביעי כאשר מנאום בפרשת בראשית כי האחד סילקה מהארץ לרקיע ראשון והשני לשני עד שהשביעי סילקה לשביעי וכשנולד אברהם על ידי זכותו הורידה לשישי, יצחק לחמישי, יעקב לרביעי כו' ונבא אל הביאור והוא כי הנה ידענו כי העולם על צד החסד נברא והיה

מתקיים ואמר ברוך אברם לא-ל הוא בעל החסד שבמדת חסד א-ל ברא העולם והיה כבודו מלא כל הארץ וגרמו העונות להסתלק עד השביעי עם שנברא במדת א-ל שהוא חסד ועוד מעט היה מסתלק גם משם ונאבד העולם ובכן ברוך אתה שעם היותו מסולק עד השביעי שהוא עליון הספיק זכותך שעם כל זה לא נמנע מלברך.

והטעם שזכה אברם להיות ברוך הוא להיות קונה בזכותו שמים וארץ כי מתחלה היה העולם בתורת חסד חנם ועוד מעט היה מסתלק גם משם והיה העולם אבד שמים וארץ ואברם קנאם בדמי מעשיו הטובים כאילו שמים וארץ שלו כי הוא מקיימם בלא תורת חסד חנם.

ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו: ויגרש מפניהם גוים... : בתהלים (ע"ח נ"ד-נ"ה) ז"ל:

ויביאם כו' לא אמר ויוליכם כי אם ויביאם להורות כי מושב שכינה בארץ ישראל הוא ויביאם אצלו אל גבול קדשו הוא תחום ארץ ישראל שארץ עמים היא גבול חצונים ואל יעלה על רוחך כי לא יקרא גבול קדשו רק הר המוריה אשר שם הא-להים כי הנה הר זה תואר גדול מזה יש לו שהוא כי הר זה קנתה אותו ימינו יתברך אך כל שאר ארץ ישראל לא יבצר מהקרא (עכ"פ) גבול קדשו.

או יאמר אל תתמה אם ראשית גבול ארץ ישראל אני קורא גבול קדשו כי דע אפוא כי אין צריך לומר הר המוריה כי אם גם הר זה שבגבול ארץ ישראל קנתה ימינו והוא ענין מאמרם ז"ל על פסוק עד לא עשה ארץ וחוצות כי תחלת ברייתו של עולם לא היה כי אם ארץ ישראל ואחר כך נתפשטה חוצה לארץ וזהו עד לא עשה ארץ וחוצות כי תחלה

עשה ארץ ואחר כך חוצות וידוע כי עולם חסד יבנה שהוא ימין נמצא שבהברא העולם בימין חסדו הר זה קנתה ימינו באופן כי גם הר זה שבתחלת תחום הארץ גבול קדשו יקרא ומשם היחל הוא יתברך ויגרש מפניהם גוים על ידי עצמו ולא על ידי מלאך להיות כי שם גבול קדשו ויאמר על הגרגשי שפנה מלפני ישראל והלך למרחקי ארץ והנשארים מז' גוים ויפילם חללים בחבל נחלה שהוא בארץ ישראל עצמה וישכן באהליהם של אלו ואלו את שבטי ישראל.

או יאמר ויביאם אל גבול קדשו כו' כמו שאמרו ז"ל כי בית המקדש קנין אחד שנאמר הר זה קנתה ימינו ובזה יאמר כי זכות בית המקדש הביאם וכבש לפנייהם הארץ וזהו ויביאם וכו' מי הביאם הר זה כו' הוא זכות בית המקדש ושמא תאמר כי אין כל הקדושה ההיא רק אחר שנבנה בית המקדש אך לא מקודם אשר עדיין לא היה שמו כי אם הר הוא הר המוריה דע לך כי לא כן הוא כי הר זה עודנו הר להיותו הר זה בייחוד קנתה ימינו אותו.

או יאמר ויביאם אל גבול קדשו הוא הר המוריה ושמא תאמר האם לקדושתו יש גבול חלילה הלא מלא כל הארץ כבודו לזה אמר אמת הוא אך מה שקראתי לזה גבול קדשו על יתרון שיש לו על השאר כי הר זה קנתה ימינו ושמא תאמר למה תאמר ויביאם שיורה שהיה המקום כבוש ובטוח ולא הוצרך כי אם הבאה אל הר המוריה והלא הם כבשו הארץ שבע שנים בחרב וקשת ומלחמה לזה אמר האמת שלא היתה רק הבאה כי הנה לא בחרבם ירשו ארץ כי הלא ויגרש מפניהם גוים וכו'.